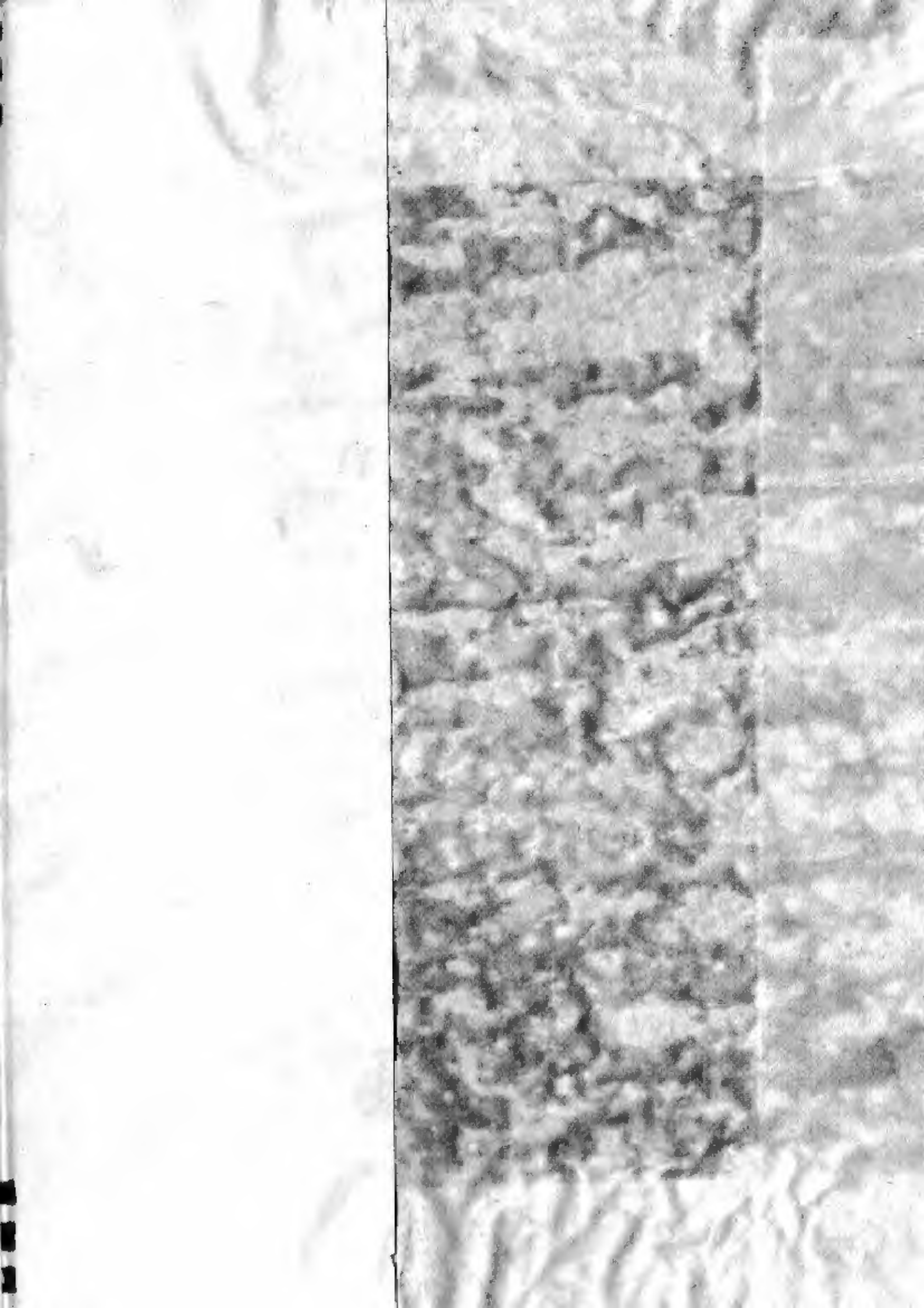

ସୁଦର୍ଶ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ

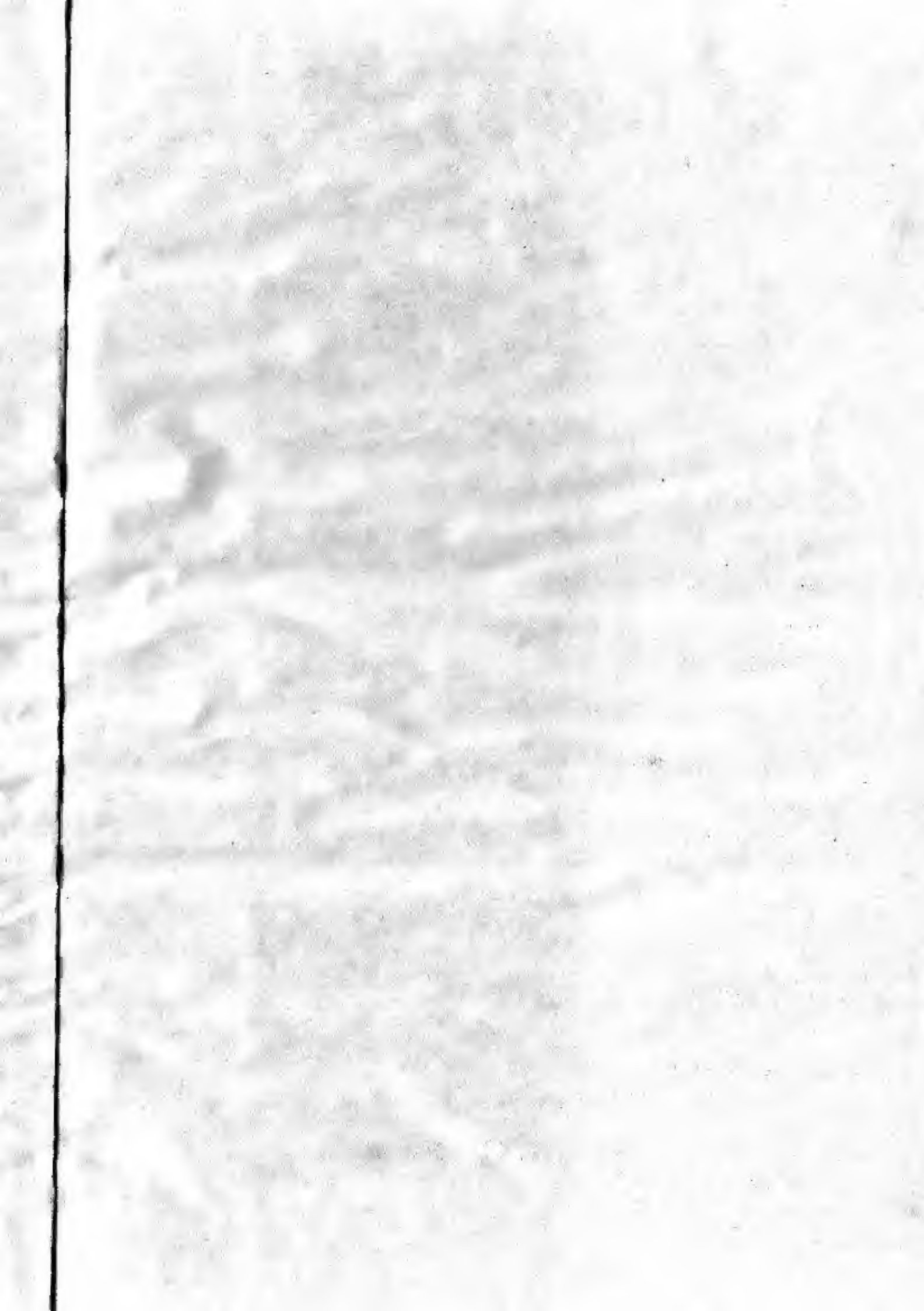

ସୁଦର୍ଶାଚାର୍ଯ୍ୟ ନୀଳସାହର ସୁଧାକରୀ

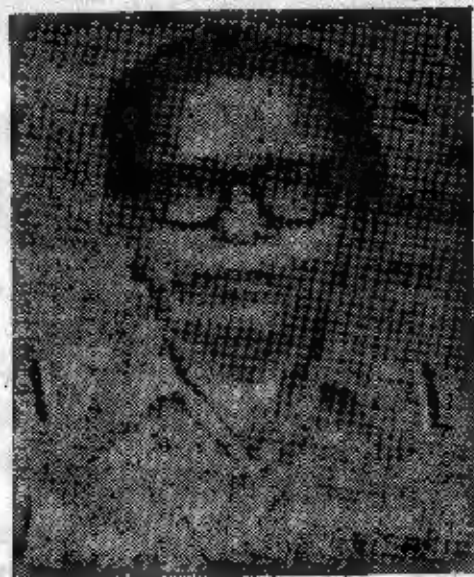

02/25/45
J. J. J.

2/5/5
NY
Sue

ସୂଦଞ୍ଚ ଯଜୁର୍ବୀ

ସୂଦଞ୍ଚାଚାର୍ଯ୍ୟ— ନୀଳମାଧବ ମୁଖାର୍ଜୀ

**MRIDANGA MANJURI : A book on the history
of Introduction of leather musical drum and its tala,
Laya & Mel on Mridanga in Bishnupriya Manipuri
Language**

**Published by Smti Anjana Sinha, Pub Sarania,
Guwahati—3, Assam.**

First Edition, December 1992

Publisher

**Smti Anjana Sinha,
Nuadrishi Prakashan
Pub Sarania,
Guwahati—3,**

All right reserved by the Publisher,

Cover by

**Sri Sishir Sinha
Christianbasti
Guwahati—5**

Price : Rs. 20 (Twenty only)

Printed at—

**Rabindra Chapasal, R. G. Boruah Road,
Guwahati—21**

লেখকৰ পৰিচয়

আত্মজাতিক খ্যাতি সম্পন্ন নৃত্যাচাৰ্য্য, গুৰু নীলমাধৱ মুখাৰ্জী গিৰকৰ “মুদঙ্গ মঞ্জুৰী” লেখিকহানৰ কবপেকহান পাকবানিব মোৰ সৌভাগ্য আছিল। এ এইগা গিৰক আমাৰ সমাজৰ ভানুগাহ, ত্ৰিপুরা, কৈলাসহৰ, কমলপুৰ, শৰমনগৰ, প্ৰতাপগড়, হিঙ্গালা, বাপিবৰুৱা, যাত্ৰাপুৰ, য়েহেৰপুৰ লয়াত নাউপালপা ঢাকুলা অজাগো। মণিপুৰে গিয়া ঢাক এনা নাছাৰ বিদ্যা আহৰণ কৰিয়া হুদদা মণিপুৰৰ গোবিন্দ মন্দিৰেই নাগই ভাৰতবৰ্ষৰ ডাঙৰ ডাঙৰ কাম, কলিকতা, বোম্বাই, মাদ্ৰাজ, দিল্লীত নৰ্ব্বভাৰতীয় সংগীত সম্মেলনে অংশ গ্ৰহণ কৰিয়া খ্যাতি অৰ্জন কৰেছিল। এহেন গিৰক হুদদা ভাৰতেই নাগই বিদেশে গিয়া আমাৰ সংস্কৃতিৰ ঢাক, এলানাছাৰ প্ৰচাৰ, লগে প্ৰসাৰ কৰিয়া খ্যাতি অৰ্জন কৰেছিল।

আমামৰ সংস্কৃতি বন্ধাত এইগা গিৰকৰ অবদান যথেষ্ট আছে। বৰাক বাৰো ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ সাংস্কৃতিক মিলনৰ যোগসূত্ৰৰ ভূমিকাত এইগা গিৰকৰ ভূমিকা প্ৰশংসনীয়। মোৰ পিতৃ গুৰু চেন্দীয়া সিংহ বাৰো খুড়া বাধাকান্ত সিংহ ঢাকৰ অজাবেল আছিল। যদিও মোৰ বাস্তৱ অভিজ্ঞতা এইগা গিৰকৰাও অজা বৰানিব পিছেদেহে বৰ্ণ পৰিচয় আছিল। এইগা গিৰকৰ ঢাকৰ মেল আহানৰ কথা উল্লখ নাকৰিয়া নোৱাকৰি। শিলঙে ৰাজত্ববনে অতি সম্মানিত মানুহ ফাংনা আহানাত এইগা গিৰক ধনা ফিজেন্তৰ খা হাগহানৰ মাহুৰ মিঙাল পড়িল উৰাকা - চলনৰ ফিতায়ে এইগা গিৰক নীলুয়া হাগহান ফাড়িয়া স্বৰ্গত স্বয়ং গন্ধৰ্বগোৰ ডেকি সুব-দিয়া লামিলগা পাৰা অউ দৃশ্য এবাকাউ পাত্ৰে নোৱাকৰি।

এইগা গিৰকৰ হাবিত ডাঙৰ গুণহান অইলতাই (Art of Representation) অৰ্থাৎ চলনৰ গতিত আত জাও আহি মেইখণ্ডৰ স্বাভাৱিক মধুৰ ভঙ্গিমা এহানোৰ মূল কাৰণহান এইগা গিৰকৰ নিজস্ব গবেষণাৰ যোগে ঘৰানাব সৃষ্টি কৰেছে। মাততে গেলেগা নাৰদকৃত পঞ্চম-সাৰসংহিতা অনুসৰণে আমাৰ ঢাক, এলাৰ ৰাগ ৰাগিনী বাৰো

তালৰ প্ৰামাণিঃ গ্ৰহত বৰ্ণনা কৰেছি নায়ক, গায়ক বাৰো ঢাকুলাৰ
হাবি গুণ সুয়য়া ফুলডালৰ ভেঁকি এইগা গিবকৰাও চুমুছ ।

আমাৰ সংস্কৃতি ঢাক, এলা, নাহা হাবিগদে কোঅছে এইগা
গিবকৰ বিদগ্ধ তালজ্ঞানৰ ফল “মৃদঙ্গ—মঞ্জুৰী” লেখিক এহানাত
এইগা গিবকে আমাৰ নটপালা কীৰ্ত্তনে প্ৰচলিত ঢাক এলাৰ তালৰ
পদম্পৰা বজায় থকা বিশেষ বিচাৰলো শাস্ত্ৰীয় তালৰ যোগসূত্ৰ
স্থাপন কৰেছে ।

এ লেখিক এহানাত নটপালা বঙ্গভূমি ভজনীয় বৈষ্ণৱশাস্ত্ৰ
বাৰো নৰ্ত্তন শাস্ত্ৰৰ অপূৰ্ব সংমিশ্ৰণৰ সংস্কৃতিৰ মিলন তীৰ্থ, ধূমেলৰ
ইংগিত মেল কাৰোহানৰ লগে অনান্য তাল যেতা লুপ্ত অমাৰ
পথগত উতাবে লিপিবদ্ধ কৰিয়া শাস্ত্ৰীয় ব্যাখ্যা দিয়া আমাৰ
সংস্কৃতি কলা—কৃষ্টিৰ অমূল্য সম্পদ বক্ষা কৰানিত বিষ্ণুশ্ৰিয়া মণি-
পুৰীৰৰ পয়লাকাৰ লেখিক “মৃদঙ্গ-মঞ্জুৰী” আমাৰ উঠে আহিতাবা
ঢাকুলা, ইশালপা দোয়াৰ, বাসধাবী, সূত্ৰধাবী গিৰিগিথানীৰে
সংস্কৃতিৰ মিঙাল যোগেইহঁতে এহানাত সন্দেহ নেই ।

ছৰাযিতবশীল সবকাৰী পদকামে থামাও আমাৰ সংস্কৃতিৰ
কীৰ্ত্তন, আকবাবো কৃষ্টিত অংশ গ্ৰহন কৰিয়া এ বয়সে এইগা গিবকৰ
অবদানৰ অন্ধাত প্ৰত্যেক হুনাব খাবো, নৃত্যাচাৰ্য্য, মৃদঙ্গচাৰ্য্য অলং-
কাৰলো এইগা গিবকে অলংকৃত কৰিয়া সমাজে মাটিঅকপা
সন্মানৰ পাত্ৰ কৰিয়া থৈলা । ভৱিষ্যতে আৰাকো সন্মানৰ মুকুট
এইগা গিবকৰকা বাসেয়া থা-যাইব বুলিয়া আশা থাইল ।

অক্কেয় নৃত্যাচাৰ্য্য, মৃদঙ্গচাৰ্য্য গুৰু নীল মাধৱ মুখাৰ্জী এইগা
গিবকৰ কলাকৃষ্টি শ্ৰীতিৰ অনুমাত্ৰ কৃপা অভিলাষী ।

শ্ৰীউদয় চান্দ সিংহ

শ্ৰীঠান বস্তী ।

গুৱাহাটী - ৫

প্ৰকাশিকাৰ নিবেদন

“মৃদঙ্গ-মঞ্জুৰী” দুৱ’দৃষ্টি প্ৰকাশনৰ পত্ৰলা প্ৰথম প্ৰচেষ্টাহান। সমাজৰ কৃষ্টি এতা হাতে হাতে মাঙো যাৰগা এহানাত মৃদঙ্গচাৰ্য্য নীলমাধৱ মুখাৰ্জী এইগা গিবকে লেভকৰা বই এহান মোৰে প্ৰকাশনাৰ স্বেযোগ আহান দেনাত মি কৃতজ্ঞা আশা ককৰি লেবিক এহানে আমাৰ মাঙয়া যাৰগা সংস্কৃতিৰ বৰ্দ্ধাত ধানি মানি আহান সহায় কৰতৈ। এইগা গিবকৰ এমানে প্ৰচেষ্টাৰে হাবি সময় থাকাত জ্ঞানাতৈ, লগে এইগাৰ স্বেযোগা সহবাৰ্মিনী ইমা ধাৰানীৰ সহযোগিতা মনে ধাইতৈ।

লেবিক এহান প্ৰকাশ কৰতেগা অক্সেয় শিশিৰ সিংহ গিবকে লেবিকহানাৰ প্ৰচ্ছদপট এতা হাবি লিঙখাত কৰাত সহযোগৰকা কৃতজ্ঞ। লেবিক এহান গিৰিগধানীয়ে সাদৰে গ্ৰহণ কৰে দিলে কৃতজ্ঞ অইতউ।

প্ৰকাশিকা

শ্ৰীঅজনা সিংহ

দুৱাদৃষ্টি প্ৰকাশন

পূৰ্ব-শৰণীয়া।

তুৱাহাটী-৩।

বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী কলা কৃষ্টিৰ সাধক শ্ৰীনীল মাধব মুখাৰ্জী

—শান্তিকুমাৰ সিংহ

মানু এটা মৰণশীল আকগউ অমৰ নাগৰ কথা এহান হাবিঅউ হাবপাছি। আমাৰ সমাজে নিয়াম গুণ সম্পন্ন মানু কম বুলিয়া হাবিঅউ হাবপাছি কিন্তু বেতা গিৰিগিধানী আছি তামুৰ প্ৰতিভা উতা জীৱিতকালীন আমি সন্মান উহান কেনা নোহা-
ৰিয়াৰ। বিশেষ কৰে আমাৰ কলাকৃষ্টি এতা যে যে গিৰি গিথা-
নীৰকা পৃথিৱী খ্যাতি লাভ কৰেছে ও গিৰিগিধানীৰে আমাৰ
সমাজে নিংশিঙ অহা খানাৰ কোনো লু ব্যৱস্থা নেই, ও শিল্পী
গিবক উগো দৌ অনাৰ লগে লগে তাৰ জনাতলী উতা পাতৰে
জিতাঙাইগা। দৌৰ খয়া পেইলাগা শিল্পীৰ ভিতৰে গীতখামী
গোকুলানন্দ, অজা সেনাৰিক বাজকুমাৰ, হাদি এহান দৌৰ খয়া
পাকুবাৰ ভিতৰে দিল্লী নিবাসী চন্দ্ৰ কান্ত, সিংহ। এবাকা জীৱিত
কলা কৃষ্টি শিল্পীৰ ভিতৰে গুৰু বিপিন সিংহ, নৃত্যচাৰ্য্য নীলমাধব
মুখাৰ্জী আৰাকউ আছি। তবে আসামে নৃত্যচাৰ্য্য নীল মাধব
মুখাৰ্জী নাও এহান আমাৰ সমাজ বুদ্ধিয়াই নাগই অসমীয়া সমাজে
অতি পৰিচিত নাওহান। নীলমাধব এইগা বুঢ়ে কাছাড়, (অৰিষ্ঠত)
শিলচৰৰ মাথুয়ে নাচিনিলা কথাই নাগই। কানাবাবাত আছে শিল্পী
গিবকৰ আমাৰ বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী কৃষ্টিৰ লগে কতিহান জড়িত
হয়ত কোনো কোনো গিবক গিধানকে হাব নাপেইতে পাৰে।
নীলমাধব এইগাৰ লগে দিন আহান আমাৰ বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰীৰ এলা
নাছা সম্পৰ্কে এইগা গিবকৰ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতা হাবপানি মনেইলে

এইগা গিবকে তাৰ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতা যেহানি মাতলো এইগাৰ নিজৰ
ভাষাত লিপিবদ্ধ কৰানি অইল ।

সাংস্কৃতিক দিক এহানাত মোৰ পয়লাকাৰ জীৱনৰ দোয়াৰহান
খুলিলতা মোৰ ইচে ভানুৱতী দেৱীয়ে বসন্ত বাস আহান কাত-
কবলো, বাসধাৰীণ বাধা মোহন সিনহা । উহানাত মোৰে কুকণো
দেছিল। ৷ খানি খানি হাবপাউৰী, যে, বাতিমুঠেইত ভগ্নোহান
অকৰানিৰ আগ উহানাত কাঢ়িয়া । নহানি না কৰিয়া খুমকাউৰী
সময় উহানাত ইয়া বাধিকাঠৈ মোৰে বুনি পিউ এইতে, বন্দাগো
অহিলি মোৰ ইচে বাধাবানীয়ে মোৰে লাৰৌ খোৱেয়া থাকাত
দিয়া হজাক কৰিয়া, নাহানি অকবলুগা ।

পিছে লেখিক তামকৰানিত স্কুলে হোমেলুগা । উদাহৰণ কৰিয়া
LP, MV পাকৰিয়া বহু অইলু । পিছে সামাজিক নট পালাব
এলা হিকানিত সেলুগা, অথা গোণীটান এইগাৰাং । এলাদেনা
পাবানি অকবলু এবং ফাংনা দেনা আৱন্ত কবলু । ৷কালাসেনা
ৰাজকুমাৰ ও বনমালী ভানুৱতুলো । বিধিবলেখা আক দিন
পশ্চিমমেদে টেডাৰা লালয়া গিয়া এলাদিতেগা এলাৰ ফামে 'নাৰগো'
বাগেদিল। ৷ প্ৰায় দুই মাস কথামাতানি সুওয়াবলো । বহুৰ
আত্মান পৰে সং গুৰুৰ কৃপায় খানি বাল্য অইলু । কিন্তু এলাৰ
হাদিত প্ৰায় নাৰগো বাগানিয়ে উপায়নেয়া ঢাকেদে বুলন দিগো ।
ঢাকৰ প্ৰথম শিক্ষা মোৰ পিতৃদেব অথা আতল এইগাৰাং । মোৰ
এইগা গিবকউগ মণিপুৰে ছয় বছৰ হাউবম্ চাউৰী অথা দউ
গিবকৰাং ঢাকৰ শিক্ষা অৰ্জন কৰিয়া আহানিৰ সময় মণিপুৰৰ অথা
গিবকে তাৰ শিষ্য আতল এইগা এগৰে উশমুক্ত শিষ্যগো এবং
ব্ৰহ্ম অংশগ বুলিয়া, তাৰ ঠাইগদিয়া ধৰ্মে পুজাউ উগ গোৱিন্দী মন্দিৰে
নট পালাত প্ৰথম অকবেছি উতাৰ মাজে আগোৰ অট পুং জাউ
উগ দউ অথা গিবকে ব্ৰহ্মদেৱ পেয়া কৰাবাত্তৰ মাৰোউলো পুংবমলাগেয়া
অমুঠানিক ভাবে তাৰ শ্ৰিয়শিষ্য আতল এইগা এগৰাং পুংনিংহান দিয়া
জান কৰেছিল । বিধিব লেখা, এইগা গিবক উগ মণিপুৰেৰ আয়া

নিয়ম দিন দশবসেবা কৰানি সূতাংহিহি। সূতাংহি সূতাংহি জীবনহান
কাটেইলো।

যেহাৰা মি ঢাকবাবানি অকবলো উহানাত দেশে কম বাবানি
পাবলু সময় উহানাত অথা নলিবাং চিকানিবকা আদেশ কৰেছিল।
অউ মতে শিক্ষা কবলুগা। পিছে অথা কালো গিবকবাং গিয়া
শিক্ষা কবলুগা নিয়ামদিন নাগই। উত্তাব পিছে অথা চুড়াচান্দ
গিবক, নলি অথাৰ শিষাগ বাবো গুৰুজই গিবকবাং নিয়ামদিন শিক্ষা
কবলু। এসাবে কবিচা আমাব দেশ এহানাত ঐয় পদগনাত কম
শ্রাককীৰ্ত্তন আদি বাবেয়া পিছে মনিপুৰে উচ্চ শিক্ষা কৰানিত
গেলুগা। প্রথমে অথা গোশাল মচা গিবকবাং শিক্ষা কবলুগা।
অউসময় অথা গিবকৰ লগে আয়া মনিপুৰে শ্রাক কৰ্মত ঢাক বাবেইল
পিছে অথা লেইবেনকাট গিবকবাং সূতা সূতা পদ্ধতিৰ ঢাক বাবানিব
কলা কোশল শিক্ষা কবিয়া নিজৰ দেশে আহিং বুলতে, তজা উপৰ
লগেউ মনিপুৰে শ্রাক কৰ্মও ঢাক বাবেইলু। পিছে নিজৰ দেশে
আয়া শিষ্য বৰ্গ লগে কবিয়া অমাটিক চেঠা কবিয়া দিন বাতি
না জিবেয়া সাধন কবিয়া দেশে বিদেশে ঢাক বাবেইতেগাউ, মোৰ
পিতৃ অথাগিবকে তাৰ পুংজাউ উপ বাবানি এবং আতানি নাদলো।
যেহাৰা বোহাইত গেলুগা উহানাতউ নাদলো। এসাবে ঐয় তিনি
বছৰ কাটেইলো পিছে পুংজাউ উগতাব মনিপুৰৰ অথা গিবকে
যেসাদে নিয়মলো তাৰে দান কৰেছিল, ঠিক অউ নিয়মলো অৰম
এগবাং তাৰ পুংজাউ উগ ছিলকৰে দিলো। বছৰ উহানাত মানে
১৯৫৬ ইং বোহাইত "প্ৰীহেডেড কববা" নাটৰ ইংৰাজি ছবি উহানাত
মনিপুৰী ঢাক বাবানি ও চলন কাহদাব নহুন', গঠনৰ Direction
দেহিলো এবং নিজেউ ঢাক দশগলো বাবেইলু। উত্তাব পিছে
দেশে আয়া, সাহাজিক কৰ্ম কীৰ্ত্তন বাবেয়া আহিলু। ১৯৫৭ ইং
বোহাইত 'চাম্পাকলি' নাটৰ বগৌন হিন্দী ছবি উহানাত, মোৰ অঙ্গনাদ
নৃত্য উহানাত দেনাবকা আমদান পেয়া অউ বগৌন ছবি উহানাত
Solo dance বিনুগা।

উক্তাৰ পিছে ইণ্ডিয়ান ছিন্দ্ৰী সিনেমাব Dircetor V. Shantaram
 পিবকে বোধেভাব নিজৰ যবে মনিপুৰী Cultural Programme
 অহান কৰানিবৰণ নিমন্ত্ৰন কৰিয়া আৰ দেড় বৰ্টাব সাংস্কৃতিক
 অনুষ্ঠান আহান কৰেদেহিলো উহানাত সিনেমা জগতৰ ডাক্তৰ শিল্পী
 আৰেছিল। উক্তা হাবিব লগে পৰিচয় কৰেদিয়া পিবকে
 মাটি অকপা সন্মান জানাছিল । উহানোৰ পিছে বোধে V.I.P.
 Programme আহানাত উটবোণীয়াৰ ৰাজা উগৰ হোনাৰ মেডেল
 আহান মোৰে প্ৰদান কৰেহিগ ।

১৯৫৭ ইংত অলইণ্ডিয়া Music Conference আহান
 মসিকাতাত কৰেছিল। উহানাত ঢাক কৰ্মগলো স্বাৰাছিলো । ১৯৫৭
 ইংতে বোধে অলইণ্ডিয়া Music Conference অছিল উহানাত
 ঢাকৰ চলন এ অন্য নৃত্য কৰেছিলো । বিধিৰ লেখা ঐ Conference
 উহানোৰ পিছে International Dance & Music Conference,
 পাৰিচত নেছিলগা উক্তাৰ পিছে London এ গিতা আৰ পাচোন প্ৰগায়
 কৰানিব পৰে London Television এ মনিপুৰী নৃত্য ঢাকৰ চলন
 এ অকনাদ নৃত্য সেনা অটল । বিক্ষুপ্ৰিয়া মনিপুৰীৰ এ Culture
 এহান T.V. প্ৰগ্ৰামে পৃথিবীত প্ৰথমহান বুলানি বকইহৰ London
 এহ য়োকা টিভিযাত মান্নে বোধে । ১৯৫৭ ইংৰ June মাহাত
 ঠোকাং কৰেছিল। উহানাত সমাজৰ সেবক এগই স্থান নেটলু ।
 পাৰিচত আৰ গুটেনাস প্ৰগ্ৰাম কৰানিব পৰে France অৰ নানা
 জাগাত প্ৰচাৰ অটল এৰং নানা জাগাত প্ৰগ্ৰাম কৰিয়া পিছে Brusel
 এ আছিলো । আ'ৰ মাত্ৰ আহান পৰে মোৰ ইমা দৌ অটলিগা বুলিয়া
 যবঙে টেলি কৰেছিল। টেলিহান পেয়া যবে আহিতে কলিকাতাত
 য়োকা মেইনহান এৰাছিলো খানিপিছে Accident অটল উহানাত
 ঈশ্বৰৰ কৃপাত মোৰতা কোন আহান নাইল ।

কিছু যাত্ৰী য়েতা আহিলা উক্তা বতা বক্তগবত, জখম অছিল ।
 কাৰণহান অইনতাই মেইন উহানোৰ পাখা আহান বাসিতা পৰেছিল ।
 লগে লগে সবকাৰী বে সবকাৰী মানুহে পিয়া যাত্ৰী হাবিবে

নিকালেয়া চেইতাবা ও হজক পাতি দিব যত কবিতা আছে যেতা
 যেতা অখম নানি উত্তাৰ আৰাক মেইন তাহান যোগাড় কবিতা
 প্ৰাৰ পাচ ঘটা পৰে শিলচৰ অতিমুখে এৰা দিল । কুন্দিৰ আৰম্ভ
 আৰা, লামিয়া টেৰি আহান বিতাব কবিতা পেইংগা প্ৰাৰ সেকা
 অইল । ইয়াৰ আৰম্ভকৰ্ম লম কবিতা প্ৰাৰ মা আহান পৰে ১৯৫৮
 ইং আৰামৰ Chief Minister বিমলা প্ৰসাদ চাৰ্জিহাই Hills
 Plains অৰ Cultural Programme আহান চীৰাং কৰেছিল ।
 উহানাত মোৰে ডাহেছিল । ঠমতে গিয়া প্ৰগ্ৰাম উহানাত অংশ
 গ্ৰহন কৰানিব পৰে শিলং মণিপুৰী এনোলিয়েশনে 'মণিপুৰী
 নৃত্যালয় আগ লিংখাত কবিতা মোৰে Principal পদ নিযুক্তি কবিতা
 থছিল । ঐ সময় মণিপুৰে আশীগোবিন্দজী নতুনানয়ে গিয়া নতুন
 বিশাৰদ উপাধি উহান প্ৰথম বিভাগে পদ কবিতা থাইলু সময়
 উহানাত মণিপুৰৰ মহানাজাৰ কীৰ্তন আহান লিংখাত কৰেছিল
 ঐকীৰ্তন উহান পালা বাৰহান কৰেছিল । গোবিন্দ জীৰ কুপাৰ ব্ৰহ্মপালাৰ
 হিন্দপালা বুলিয়া কৰেছিল উহানউ পালাত দেখিলা উহান গোবিন্দ
 মন্দিৰে কৰলাহান ঐকীৰ্তন উহানাত মি অখম এগৰে ঢাকবাবানিব
 সেবা আহান মোৰ এইগা অকা উপৰ কুপাৰ লগে সেবা কৰে
 পাৰলু । "নৃত্য নাটা বাদ্য গীত" এতাহাৰি যুক্ত অইলে "নতুন
 বিশাৰদ" উপাধি উহান অৰহান । ১৯৫৯ ইংত শিলঙে বঙ্গীয় সাহিত্য
 পৰিষদে ভানুসিংহেৰ পদাবলী নৃত্য নাটিকা উহান চৌৰাং কবিতা
 মোৰে Director গ হিসাবে আমন্ত্ৰণ জানেয়া উপযুক্ত Rehearsal
 দিয়া সকল কৰেদেনাৰ ফলে সাহিত্য পৰিষদে মোৰে প্ৰাৰ্থনা জনেইলা ।

১৯৫৯ ইং বাংলাদেশে কীৰ্তন আৰম্ভ Cultural show দেখুৱানিবকা
 লিলেট, চ'কা ভানুগাহ এ Passport কবিতা প্ৰাৰ মা আহানোৰকা
 নেচিলাগা ১৯৬০ শিলঙে বাংলাদেশৰ আন্দোলন অইল উহানাত
 Music College উপ অচল অইল পিছে মি ব.হিৰে যানা প্ৰগ্ৰাম
 কৰতে Chief Minister বিমলা প্ৰসাদ চাৰ্জিহাই মোৰে আশীৰ্বাদ
 যানা নালাগেৰ বুলিয়া, প্ৰচাৰ বিভাগেৰ সাংস্কৃতিক পাখা আহান

লিখাত কবিতা মোৰে প্ৰথম শিত্তীগো হিচাবে নিযুক্তি দেহিলা।

১৯৬১ ইংত Mahendramohan Hazarika ৰ নিঙল জেঠিঙগৰে মণিপুৰী নাচা হবাকৰে ত্ৰিকাছিলু। পিছে লেবি-কেউ উপযুক্ত অৱা আমানে গিৱা চাকুৰী কবিতা মণিপুৰী নাচাউ দেহুৱেহা নাংকবিতা। বেচাপাৰাং মোৰনাঙে চিঠিদিব য়ে শুকজীৰ আশীৰ্বাদ চাউৰী। তবিষাতে আৰাকউ কৃপা পানা লাগতই। ঔ নমৰু নিখিল পকু বিকুপ্ৰিয়া মণিপুৰী মহানতাব ঠৌবাং আহান প্ৰতাপ ঘৰৰ মোয়াইবপোওৱাত অছিল। উহানাত মোৰে সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান আহান কবানিবকা আমন্ত্ৰণ কৰেহিলা। উহানাত গিৱা জাতীয় সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান আহান পৰমপৰা লেইজেঙে ভাষণ সহ প্ৰায় দেড় ঘণ্টাৰ প্ৰোগ্ৰাম আহান কৰেছিলু। উহানাত মহানতাব তৰকেতু সমাজ সেৱক অধম এগৰে থাকাত কবিতা “নৃত্যাচাৰ্য্য” উপাধি উহান প্ৰদান কৰলা। ১৯৬২ৰ প্ৰথম দিক উহানাত গৌহাটীত বদলি কবিতা নিলাগা অউসময় গৌহাটী বেডিও সেন্টাৰে বিকুপ্ৰিয়া গীতৰ অনুষ্ঠান আহন্ত কৰলো। কিন্তু ১৯৬১ ইং শিলঙে থাইতে গৌহাটীত আয়া অডি-শন দেছিলু এবং পান কৰলু। ১৯৬৩ ইং ত আসামে Inter College Music Conference আহান হেজপুৰে অছিল উহানাত আমন্ত্ৰণে Judge Demonstrator কবিতা মোৰ শিৰ্য বৰ্গলো বিকু-প্ৰিয়া মণিপুৰীৰ নাং কামেয়া আয়লুগা। উহানোৰ পিছে আসামী Documentary হবি আহানাত অংশগ্ৰহণ কৰেহিলো।

অউসময় মালিগাও বেলঙহেৰ staff বাবো G.M. গাংজুলী শিৰকে বাসবদত্তা নৃত্য নাটিকা উহান কবানিব কা মোৰে Director গো হিচাবে আমন্ত্ৰণ জানেয়া প্ৰায় মা আহান Rehearsal দিয়া প্ৰোগ্ৰাম উহান নিয়াম হোৱাৰা গেলগা উহানাত মোৰে উপযুক্ত সন্মান জানাছিল। জীৱনৰ ডাঙৰ আশাহান লেবিক তাম কবানি বনাহিলো, কিন্তু আৰ্থিক অৱস্থা ও নানান অন্ত্ৰবিধাৰ বাহিৰে গিৱা তামকবানি নোৱাৰলু। তবুও মনেমনে ওহাসাক কবিতা আশা থছিলো যে, কোন সময় আহানাত প্ৰভুৱে দয়া কবানি লাগতৰ। উহান মোৰ উদ্দেশ্যহান

আছিল। ১৯৬৬ ইং বিধিৰ লেখা, মনে মনে প্রস্তুত অউবী সময়
খানি পাউবী। উসাদে কৰিয়া গোহাটীত আইডেট মেট্ৰিক পৰীক্ষা-
হান দিয়া এত দিনৰ জীৱনৰ আশা এহাম পূৰণ কৰলু।

অউ সময় আসামৰ বিহু উৎসৱ এহান পেনেলে বা টোকে কৰানি
অকৰলা উহানাত অগ্রাম কৰানি জিৱন নেয়ছিল। আসামৰ এমুবেত
হৌমুৰ পোৱা কোন অকল বাদ নাপৰেছিল।

মোৰ পিতৃ শুকদেবে বিধি মতে ৰে পুজাউ উপো অধম এগৰাং
প্রধান কৰেছিল, ঐ মাচাৰাৰ শুবনাম বৰ্ণনা কৰানি মোৰ
ক্ষমতা নেই। যেদিন মোৰ আতে সমজানিল ঔদিন উহানাত-মাৰা
পৃথিবী এহানাত মতফাগত গেছিলুগা এবং আউবীপাউতা, গিবক
অতু এগৰ কুপায় মোৰে হুনিয়া এহান ভ্ৰম-বকএইলো, লগে
সুনাম অজৰ্ণউ কৰেছিলো। বৰ্তমানউ তাৰ সেবা কৰিয়া কুপা
পেয়া আছ। ঈশ্বৰ কুপায় দশগিৰি গিথানীৰ অশীৰ্বাদে স্থায়ী
শিল্পীগ, গায়কগ হিসাবে ১৯৭৫ ইং পৰ্য্যন্ত All India Radio
Guwahati সেন্টাৰে আছিলো।

সময় উহানাত দিচপুৰ খৃষ্টীয়ান বস্তিৰ বিষ্ণুগৰে স্থায়ী মাটি
বাড়ী কৰিয়া, আৰতাউ দেশৰ বেইবুনী বাৰো শিষ্যবৰ্গ তাবিহানে
তিলিয়া গাং আহান লিংখাত কৰিয়া থাইলাং। এ আশা এহান
ষোৱাক ১৯৬২ ইং গোহাটীত আয়াউ চিন্তাধাৰা এহাম মোৰ মৰ্মে
খেলাছিল। ঈশ্বৰ কুপায় নিজৰ গাংবুলিয়া হাবিহানে মাতামি
পাৰ্ভায় যে, গোহাটীত আমাৰ গাংআহান লিংখাত কৰিয়া থয়া
গেছিগা।

অতুৰ লীলা ইটং কম আহান কৰাত পৰলাং। উপায় নৈয়া
কাদাৰ মানু উতাৰে তাহিয়া আলোচনা কৰিয়া এপেইত মলিৰগৌ
অনা বুলিয়া সেংহান বেজুগা।

গাঙৰ বেইবুনী হাবিবেলো। যেবাঁকা বিষ্ণুমল্লিৰগৰ যাত্ৰাগ বিধি
মতে স্থাপন কৰলু সময় উহানোৰ লগে সৰ্ব সন্মতি কৰে বিষ্ণু-
নগৰ বুলিয়া নামাকৰন কৰলাং। ১৯৭৫ ইং গোহাটী বেডিঙ সেন্টাৰে

বিষ্ণুপ্ৰিয়া এলাৰ অচুঠান মাকবানিক কাবন হান বে, আগে বিষ্ণু
 প্ৰিয়া বুলিয়া চলিছিল। পিছে যেবাৰ সন্মাজে তিলিয়া বিষ্ণুপ্ৰিয়া
 মনিপুৰী বুলিয়া নাংহান মাজানি অক বুলিয়া সবকাববাৰ দাবী
 জানাছিল। উহান আজি পেয়া এতিপালন নানাই, ভাবা সংস্কৃতি
 শিক্ষা সবকাবি ভাবে নায়। এই পৰ্য্যন্ত না চলিয়া থাইলা। ১৯৭৫
 ইংত গোহাটিত দিচপুৰে 'পূৰ্বাঞ্চল কলা পৰিষদ' আগ লিখাত অছিল।
 উগত মনিপুৰী নৃত্যৰ প্রধান আচাৰ্য্য ও অধ্যক্ষ হিসাবে নিযুক্তি
 অয়া আছিলো। পৰিষদ উগৰ নাঙে নিয়াম এগ্ৰাম কৰেছিলো—।
 ১৯৮৫ ইং আসামে গোহাটিত অধম বাধিকা নাঙৰ বিষ্ণুপ্ৰিয়া মনি
 পুৰীৰ ভাবালো আধুনিক যুগে সামাজিক, দেহপ্ৰেমিক বাধাকল্প
 বাসক শয্যাবে লেই ত্ৰেঙে আৰ্থিক ও মানসিক চিন্তাধাৰাৰ ভিতবেদে
 কথা স্মৰ ও নিজৰ বস্তুতো নিকালানি অইল। ২০৮৮ ইংত অউ
 কেতেট উগ আনুষ্ঠানিক ভাবে 'দচপুৰৰ ইউনাইটেড ক্লাবে উদ্বোধন
 কৰলা। উহানোৰ লগে আসাম সবকাবৰ ভাবা ও জনসংযোগ বিভাগৰ
 শিলচৰ সাংস্কৃতিক শাখাৰ প্ৰয়োজক ও পৰিচালক পদে নিযুক্তি
 দিলা। ১৯৮৬ ইং বছৰ উহান গোহাটিত থানা অছিল। সময়
 উহানাত কাছাড়ৰ ভকতপুৰে অধিবাস কীৰ্ত্তন আহানাত নিমন্ত্ৰণ
 কৰিয়া মোৰে আনেছিলগা। কীৰ্ত্তন উহান আমাৰ লকেইৰ
 দাপাই কৰলাহান। বিষ্ণুপ্ৰিয়া মনিপুৰী সন্মাজ ভবা অক্ষয়ি, বাজ
 ঝৰি ও মহাসভা ও কাছাড় জিলাৰ পাঁচ পৰগনা তিলছিল।
 বৈষ্ণৱ গিৰগিধানী হাবিহানে সম্পূৰ্ণ সম্মতি ক্ৰমে, কীৰ্ত্তন মাপু
 ক্ৰীজয়দেব মুখাৰ্জী, গান্ধিবৰ চেংকুৰী, অজা ঝৰি আনোবাম গিবকে
 চিনকৰিয়া উপযুক্ত সমাজৰ অযোগে বুলিয়া, বিধিযতে তোনাবিলো
 আচৰণ কৰিয়া মল্লজীগোৰ ভিতবে হোমোয়া আতি দিঙ হানিত
 খাবো পাছি পিদাদিয়া। অলকাৰ এহানোৰ এতি অয় ধৰ্মি
 দিয়া সন্মান জানেইলা। লমইঙেগা কৰকৰ্ত্তাৰ পক্ষত ভক্তিসহকাৰে
 আচাৰ্য্যমা কৰিয়া বিনয় সন্তোষণ জানেইলা। ১০/১১ কাণ্ডন ১৬/১৮/১৯ ইং
 অউ বছৰ আসাম সবকাবৰ সাংস্কৃতিক বিভাগে অল আসাম

Music Conference আহান চৌৱাং কৰেছিল। উহানাত মোৰে
হহান নিমন্ত্ৰণ দেছিল। আহান নৃত্য অভিযোগীতাৰ বিচাৰক হিসাবে
আবাক আহান Conference এ Demonstration দেনাৰ কাষে।
অউদিনে একক নৃত্য প্ৰদৰ্শনে প্ৰায় আধাবটা কৰেছিল বিকুপ্ৰিয়া
মনিপুৰীৰ নাচে। শুকদেৱৰ কণায় সুনাম অৰ্জন কৰেছিল, পিছে
সৰকাৰৰ পক্ষত উপযুক্ত সন্মান জানেইলা। ১৯৮৭ ইং গৌহাটীত
বদলি অৱস্থা শিলচৰে গিয়া ঔপদৰ মৰ্যাদা তাৰ উহান গ্ৰহণ কৰিয়া
বাইলু *উহান নৃত্য প্ৰদৰ্শন*

পিছে সমাজৰ কীৰ্ত্তন শ্ৰদ্ধা এতাও দেবা ককনী এবং সমাজেউ
নিয়াম বান্ধা নুংলি পেইতাৰ। অউকুপা উচুটিলা হিমপেইলেউ হাৰো
অয়া এ বয়স এহানাত দলৰ দেবা কবতে ক্ৰুটি নাউবীতা। ১৯৮৮
ইং আসাম সাহিত্য সভাৰ চৌবাঙে হাইলাকান্দিত কৰেছিল। অউ
সভাৰ সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান উহানাত প্ৰথম দিন উহান মোৰে বিকু
প্ৰিয়া মনিপুৰী সাংস্কৃতি পৰিষদে নিমন্ত্ৰণ জানেতা মোৰ “Special
Anganad” নৃত্য উহান প্ৰায় পচিশ মিনিট কৰিয়া, বিকুপ্ৰিয়া মনিপুৰীৰ
নাং প্ৰচাৰ অইল। প্ৰমান যোৰহাটৰ দৈনিক জনমভূমি পেলাৰ
উহানাত পাতা আহানাত বুজিয়া মোৰ এবং সমাজৰ কৃষ্টি কলাৰ
প্ৰসংসা কৰিয়া শিল্পী এগৰে সুনাম ধন্য আন্তৰ্জাতিক খ্যাতি সম্পন্ন
শুক নীলমাধৱ মুখাৰ্জী বুলিয়া আসামৰ কলাগুৰু বিকুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ
লগে তুলনা কৰিয়া প্ৰসংসা ও ধন্যবাদ জানাইলা। লগে আসামৰ
মিনিষ্টাৰ কীহলাল বৰুৱা ও Publicity Director Chakra-
borty, Director All India Radio Guwahati, সত্যপ্ৰসাদ
বৰুৱা ডাঙৰীয়া গিৰক। এগিয়ে মোৰে পেণ্ডেলগত জাহিয়া থাকাত
কৰিয়া দৰ্শক হাবি হানোৱে হুহুৱা “চিবকুমাৰ চিবসেউজীয়া,” Ever
green বুলিয়া পৰিচয় কৰেদিয়া গেলাগা।

১৯৮৮ ইং কবিনগজে বিকুপ্ৰিয়া মনিপুৰী সাহিত্য সভাৰ চৌবাং
আহান কৰেছিল। উহানাত মোৰে নিমন্ত্ৰণ কৰেছিল। সাংস্কৃতিক

অনুষ্ঠান উহানাত যোগদান দেনাবকা। শিল্পী সম্বৰ্ধনাৰ পিছে সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান উহান আৰম্ভ কৰলু। ভাৰণ ও এলাৰ মাধ্যমে পিছে অনু-
ষ্ঠান উহান পৰিচালনাৰকা সভাপতিগ অয়া চালেয়া নিলুগা।

১৮৮৮৯ ইং কৰিমগঞ্জ বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী সাহিত্য সভাৰ
ঠৌৰাঙে নিমন্ত্ৰনে গিয়া আসামৰ গৃহমন্ত্ৰী গিবকে ভাষা এহান সবকাৰী
ভাবে চলানিৰ বাধাং কৰেদেছিল। উহানাত A. G. P, সবকাৰবে
সমাজৰ পক্ষত কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিয়া সভাৰ কাম লয়কৰলো। সমাজ
কল্যান সমাজ চেতনা, সংস্কৃতি ও কলাকৃষ্টি ভবিষ্যতে আবাকউ উজ্জল
অইতয় বুলিয়া মোৰ আশা থাইল।

৬১১৮৯ ইং ভকতপুৰে বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী সাহিত্য পৰিষদেও
সাংস্কৃতিক পৰিষদে সন্মিলন আহান কৰেছিল। উহানাত মোৰে সম্বৰ্ধনা
জানেইলা।

১২১১৮৯ ইংত শিলচৰ বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী সাহিত্য সভাই
নগ্মেলন আহান কৰেছিল। উহানাত মোৰে মৃদঙ্গাচাৰ্য্য উপাধি দিয়া
সম্বৰ্ধনা জানেইলা।

এইগা গিবকৰ সুদীৰ্ঘ জীবন কামনা কৰবি

মৃদঙ্গ মঞ্জুৰী

বিশ্বপ্ৰিয় মণিপুৰীৰ বসকীৰ্ত্তনৰ পাবেঙৰ ঢাকৰ স্মৃতি ঢাক
কিসাদে হিকানি বা কিসাদে বাবানী—

উহানৰ ব্যাকবণৰ নিয়মাবলী—

লগে বেগ ১২ হানৰ বিচাৰহান উল্লেখ আছে, বাহনাত
ক্ৰমেণ ৩ হানৰ স্মৃতি আছে ।

—লেখক

[illegible]

উৎসৰ্গ

“মুগ্ধ মধুৰী” লেখিক এডান মোৰ পৰম পুজা শিৰোমণি
শিৱকৰ ৩০মতল সুখাৰ্জী শিবকৰ শ্ৰীকৰকমলে এ এডাপাই
ভক্তিপূৰ্ণ আইয়া, সাজাবাঙে আইয়া, অৰ্পণ কৰলু—

জগে—পৰম পুজা এইগা—মিলাপতাত চাটীজী শিবকৰে মোৰ
জন্মিহোণা ভক্তি নিবেদন কৰোঁবি কাৰণ যে শিবকে মোৰ মণিপুৰ
মাটতী সাংস্কৃতিৰ শিৰোমণি কৈয়ে অৰ্থ ও মানসিক উৎসাহ উৰ্দ্ধাপনা
কৈছিল ও এইগা শিবকৰ মোৰ চিৰ কৃতজ্ঞতা অৰ্পণ কৰোঁবি।

পিছে—মোৰ পৰম পুজা কৈষ্ঠজাতা শ্ৰীমতী সুখাৰ্জী
শিবকৰ যেইগুণী শ্ৰেয়স্বতী ভুলনা মোৰ কৰতা মোৰাই মোৰ কাৰণ
যে শিবকে মোৰ সাংস্কৃতি শিৰোমণি কৈয়ে মন জাগ দিয়া হ'বো
আইয়া পৰিচালক সন্মান বৰ্জা কবিতা, বোকাপাৰ স্মৃতি এবং জেভুৰ
সেৱা কবিতা গাৱ দেৱৰ মানুহ হিসাবে কল্যাণ কামনা কৰিয়া
জাৰণা ঠেহানোৰ জ্ঞতি অভাগা এসই ভক্তি শ্ৰেয় জন্মিহোণা
সাজাবাঙে হৰা দেউৰি—

কাৰিক নেবে—মোৰ পৰম শিৰোমণি ভক্তি, জ্ঞান, কল্যাণ
কামনাৰ এ লেখিক চান্দ জন্মিহোণা সাহায্য কৰলা ওতা
শ্ৰীমদচান্দ সিন্ধা, শ্ৰীবিজয় সেনা ৰাজকুমাৰ, শ্ৰীৰামাকান্ত সিন্ধা,
শ্ৰীমহন্ত সিন্ধা, শ্ৰীৰামুলোক সিন্ধা, শ্ৰীমহন্ত সিন্ধা, শ্ৰীকমলা
সিন্ধা, শ্ৰীচন্দ্ৰশেখৰ সিন্ধা, শ্ৰীকান্ত সিন্ধা, শ্ৰীনিধি সিন্ধা,
শ্ৰীকল্যাণ সিন্ধা, শ্ৰীশ্ৰী সিন্ধা,

বিনয়ানন্দ

ওক শ্ৰীমলমৰম সুখাৰ্জী
মুগ্ধাচাৰ্য্য বৃত্তাচাৰ্য্য, ওক
জাম—মোৰাইৰ মোৰাই
জিলা—কৰিমল

গ্ৰন্থকাৰৰ নিবেদন

মুদঙ্গ মঞ্জৰী লেখিক এহানৰ মূল উদ্দেশ্যহান অইলতায় ঢাক
হিকানিৰ প্ৰকৰণহান । ঢাকৰ শিক্ষা এহান কৰিয়া ক্ষিত্তেগা কিসাদে
পদ্বিতিলো শিক্ষা কৰলে ভবিষ্যতে উজ্জল অইয়া দশ গিৰিগি
ধানিৰ সেবা কৰে পাৰানি এং গুৰুজনৰ কৃপা পেইয়া সাংস্কৃতিক
দিক এহানাত টুকা, চাপৰ, কাৰদা মূল ফাতয়া ধান পাৰানি য়াকবেব ।

মনিপুৰ মাটিৰ ওঝাবেলে যে নিয়ম কাননলো কৰিয়া থয়া
গেছিগা উহানোৰ বাহিৰে সংযুক্ত চাপৰ, অসংযুক্ত চাপৰ বিপ্ৰদ্বোক্ত
চাপৰৰ, কি কি চাপৰে কি শব্দ অনা পাৰেৰ ঔহানৰ বিবৰণহান
তলেদে ইকৰিয়া হাৰপানিৰমত পৰিস্কাৰ কৰিয়া জাউৰিগা—

মঙলীগৰ লৈত্ৰেং, ঔনালো কিসাদে অনা থকৰ বা কিসাদে
ভিতৰে হমানিৰ নিচম নীতি কৰানি থকৰ ঔহানো ম্যাপ আকাৰে
তলেদে ইকৰিয়া হাৰপানিৰ মত পৰিস্কাৰ কৰিয়া থদেনা অইল । মনো-
যোগ দিয়া পাকৰলে আশা ককৰী হাৰপানি য়াকবেব ।

ফিবামৰ কথা—কোন কোন সময়ত কি কি ফিবাম অনা
থকৰ ঔহানোৰ দ্যাৰী তলেদে দিয়া গেছুগা কিন্তু হাৰপেইতে খানি
সময় লাগতে পাৰে ।

নুকুন, কাঠি ও নামসাব কথা

ঔহানো তলেদে বৰ্ণেয়া গেছুগা লগে মাং সেউব কথাউ উল্লেখ
কৰেছু বাৰ পুংগম হানোৰ কথাউ মাতিয়া গেছুগা লগে খাঙাংমাবেইপড়
কথাউ মাতেছু ।

ফিজ্তেব কথা মাতিয়া গেছুগা ঔহান হকাৰে চেয়া গেলেগা
আশা কৰৌৰি হাৰপানি য়াকবেব ।

গজ্জ বৰ্ণনা কৰিয়া মেলুগা বিষয় এহানি বিদ্যার্থী বা পাঠক
পাঠিকা হাবিৰে অনুবোধ কৰৌৰি যে, এ গ্ৰন্থহান সামাজিক বীতি
নীতি এং ভক্তি প্ৰাপ্তি ও মুক্তিৰ পথগ হিসাবে পূৰ্ব পুৰুষৰ
পত্না অনুযায়ী লিখিয়া থদিয়া জাউৰিগা হয়তো এহানোৰ ভিতৰে

অনেক লালচূৰ খাইতে পাবে ঐহান নিজগুণে ক্ষমা কৰিয়া শুদ্ধ
কৰিয়া নিবাংগা । চিন্তা কৰিয়া চেইতে কলিযোগে গোবৰ্ধন এবং
সনাতন ও বৈষ্ণৱ ধৰ্মে আমি দীক্ষিত অয়া হৰিনাম বসকীৰ্ত্তম
এহানলো আমাৰ জন্ম মৃত্যু এবং মুক্তিৰ পথৰ হিচাবে আদি
কালেষ্ট আমাৰ সমাজৰ বীতি নীতিলো এবাকা পেইয়া প্রচলন
অইয়া আছেৰ এহান আমি শুদ্ধমানে পালন কৰিয়া জানা ঐহান
আমাৰ কৰ্ত্তব্যহান নিংকৰানি থকৰ ।

মণিপুৰী চৰ্মবাদ্য যন্ত্ৰেৰ ইতিহাস

১৫৭ খৃঃ “থুগোই ডোমপোক” বুলিয়া ৰাজা আগ নিয়াম
সংগীত বিলাসী ৰাজাগ আহিল । তথো প্রকাশ যে চৰ্মবাদ্য
যন্ত্ৰ এতা তা সৰ্বপ্রথম আৱিষ্কাৰ কৰেছিল । আজি আমি মণিপুৰী
নৃত্যেতা যন্ত্ৰ বকৰ চৰ্মবাদ্য ব্যৱহাৰ দেখিয়াৰ ঐতা ঐ সময়কাৰ
উৎপত্তি বুলিয়া আমাৰ ধাৰণা—

৭০৭ খৃষ্টাব্দে ব্ৰহ্মদেশৰ ৰাজা “কোলাফেংগ” ব্ৰহ্ম মণিপুৰ বাবে
আসামেৰ যোগাড় কৰিয়া সংগীত ও নৃত্যশিল্পীৰ দল আহান চীন
দেশে দিয়া পেঠাদিল ।

অষ্টম শতাব্দীৰ শেষ দশকে ৰাজা—“খোংডেক্‌চা” ছাত্ৰলিপিতে
প্রথম “ঈহৰি” শব্দৰ উচ্চাৰণ কৰিয়া ঈহৰি এগৰেই সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ দৌগ
বুলিয়া উল্লেখ কৰেছিল এবং শিবহৰ্গা দিয়গিৰে দৌলাশা দৌলিশিঙৰ
ভিতৰে প্ৰাধান্য দেখিল ।

১৪৮৪ খৃঃ “কিয়ান্‌চা” ৰাজাৰ সময় ব্ৰহ্মদেশৰ অন্তৰ্গত পোং
দেশৰ ৰাজা ঐগৈ মণিপুৰেৰ কলাকৌশলী চৰ্মবাদ্য শিল্পী উতাৰে
তাৰ দেশে নিয়া গেলগা । ঐতাৰ পৰিবৰ্তে “পেৰে” বুলিয়া বণ-
শিল্পী জাতৰ যন্ত্ৰ ঐতা বাদক সহ মণিপুৰে দিয়া পেঠাদিল ।
এহানোৰ বাহিৰে আৰাক ঐতিহাসিক দ্বাৰী আহান জনসাধাৰণৰ
হাদিত প্রচলিত আসে যে “পোং” ৰাজাৰ “কিয়ান্‌চা” ৰাজা এগৰে

বিষ্ণুমূৰ্ত্তি" আগো উপহাৰ দেছিল। ঐ মূৰ্ত্তি ঐগ স্থাপন কৰিয়া কিশাখাই তাৰ পূজাপাৰ্বন কৰেছিল। উহানাতপুৰি ঐ জায়গা ঐহান বিষ্ণু-পুৰ বুলিয়া প্ৰসিদ্ধ অইল। সপ্তদশ শতাব্দীৰ প্ৰাৰম্ভে "ৰাজা খাগেয়া" বিষ্ণুপুৰে বিষ্ণুমন্দিৰ স্থাপন কৰেছিল। ঐ মন্দিৰ ঐগ এবাকান্ত আছে।

১৬৯৮ খৃঃ ৰাজা "চোবাইবোংবা" কৃষ্ণ বলৰামৰ মূৰ্ত্তি স্থাপন কৰিয়া পূজা কৰেছিল।

মণিপুৰে বঙ্গদেশ পালাৰ ইতিহাস

অষ্টাদশ শতাব্দীৰ পৰলোকে ১৭১৪ সালে "ৰাজা পামহেইবা" (গৰীৰ নঙয়াজ) লাতিদাস গোস্বামীবাংত বামানন্দি ধৰ্ম প্ৰেৰণ কৰেছিল। কিন্তু গুৰুৰ মাথোঙে আগেকাৰ প্ৰাচীন পুৰানাদি হাবিতা পুৰিয়া মাংকবলো।

বৰ্ত্তমান চলেৰ বঙ্গদেশ পালাৰ কীৰ্ত্তনৰ আগে 'ৰাম কৃষ্ণ' ছিয়নাঙলো আলাপ কৰতে তেহা পেইতাৰা। গৰীৰ নঙয়াজৰ ৰাজত্ব কালেই বঙ্গদেশ পালাৰ উদ্ভৱ (আবজ) বুলিয়া মনে কৰতাৰা।

কোনো কোনগৰ মতে চবাইবোংবাৰ সময় কৃষ্ণ বলৰামৰ মূৰ্ত্তি স্থাপনাৰ পৰে বাংলাদেশেত আছেছিল। কীৰ্ত্তনীয়া ঔতায় এ বঙ্গীয় কীৰ্ত্তনৰ বীজ বেলাদেছিলাতা এবং বঙ্গদেশেত এ পালাৰ আগমন বুলিয়া মণিপুৰে বঙ্গদেশ পালা বুলিয়া এহানৰ পৰিচয়হান।

পালাহানৰ মূল ইশালপা ঔগয় পালা অকবানিৰ আগে "ৰাম কৃষ্ণ" নাংছিয়হান নিয়া আলাপ কৰেৰ।

মণিপুৰ নাঙ এহানৰ পুৰাণা যাবী আহান প্ৰচলিত অয়া আছে। ৰাখা কৃষ্ণ য়েবাকা গোপীবেলো বৃন্দাবনে বাসলীলা কৰেছিল ঔহানাত দোয়াবহান বাহিয়া অছিল স্বয়ং মহাদেৱ। মহাদেৱ বাসলীলাৰ নৰ্ত্তনে বিড়োৰ অইয়া কৰ্ত্তবাৰ অৱহেলাত লাজপেইলো ঔ পাৰ্বতীবাং স্নানীহান দিল। ঔহানাত মহামায়া পাৰ্বতী মহাদেৱৰ লগে বাসলীলা কবানিৰ প্ৰতিজ্ঞা কৰল। বৃন্দাবনৰ দেকি নিৰ্জন

জায়গা, বিহাবেইয়া তামু চাৰিবাৰে পৰ্বত হম্বুকুত পামি, এ জায়গাহান বাসলীলাৰ উপযুক্ত ছান নিঙকবলা। মহামেবে ত্ৰিশূলগৰ লক্তিপো জায়গাঠহান লীলাৰ উপযুক্ত ফামহান হঙকবল। ঐ জায়গা ঠহান এবাকা চংমুংহুদ নাঙে খ্যাতি। ঐহানাত লাতদিন অন্যান্য দেবদেবী ও গৰুৰ' চাৰিবেল বাসলীলা কবলা। ঐ সময় অনন্ত নাগে তাৰ ফনাৰ মনিৰ পহোবহানল বাসলীলা ঠহান ইডাল ভাল কৰিয়া থছিল। ঐহানবকা ঐ জায়গা ঠহান মণিপুৰ নাঙে প্ৰসিদ্ধ অছিল।

মণিপুৰে গোড়ী বৈকব ধৰ্ম এবং বাসলীলা ও মটপালাৰ ইতিহাস

১৭৬৪ খৃষ্টাব্দে পাম্‌টৈবাৰ পৌত্ৰ ৰাজৰি'ভাস্যচন্দ্ৰ (চিংখাং-খোয়া, কয়সিংহ কৰ্তা মহাবাজ) মহাবাজাগো আছিল। তাৰ সময়ত টেহনা মহাশত্ৰুৰ ধৰ্ম অধুয়াশিত নবোত্তৰ গোখাখীৰ মতা-বলখী ঠেচাৰ মণিপুৰে আটয়া গোড়ীৰ বৈকব ধৰ্ম ঠেচাৰ কবলা। অয়ং মহাবাজা এ ধৰ্মহানাত লীকিত অটয়া বৈকব ধৰ্ম এহানোবে জাতহানব ধৰ্মহান বুলিয়া এয়ে কবলো।

১৭৭৯ খৃষ্টাব্দে মহাবাজা ভাস্যচন্দ্ৰ অগ্নাদেশ পেটয়া গোবিন্দজীৰ মূৰ্ত্তি স্থাপন কৰিয়া অগ্নাদেশাধুসাবে কলানসিক ৰাজৰি গুৰু বসানম ও ব্ৰহ্মপানন্দেৰ সত্ৰায়ে পাঁচদিন অবিভ্ৰাম বাসলীলাৰ আয়োজন কৰেছিল। ঐ অমুঠান ঠেহানাত তাৰ তিলক লীপ লাটবেইখীৰে (বিহাবেই মছী) বাধাগো কৰিয়া নাচোয়াছিল। বাসলীলাহানব পোখাক ঠেচাট ৰাজাবে হোপনে দেখয়া দেখিল।

ব্ৰহ্মদেশ পালার নাছ। এহানোবে প্ৰাধান্য দিয়া অয়ং মহাবাজাৰ "মটপালা" নাংহান দিয়া নুয়া অমুঠান আঠান লিংখাত কৰেছিল। বাবোমট পালার সায়ক শিগ্ৰী ঠেচাট ভে'ঙাল ভে'ঙাল নিয়মলো হংকৰিয়া পেছেগা। পুং চলন এবং কবডান চলন এতা আৰুতাটো স্মৃষ্ণ এবং কঠিন কৰিয়া ছাপকৰিয়া থবা দেখিল। এবাকা সমান পালা হুহান অনাৰ ব্ৰহ্মদেশ পালা ঠেহানবে "অৰিবা" বা প্ৰাচীন

এবং নট পালা এহানোবে “অনৌবা” বা নুয়া বুলিয়া মাত্‌তাৰা ।
ও সময় “অচৌবা” ভঙ্গী এহান সৃষ্টি অছিল ।

১৮০৩ খৃষ্টাব্দে মধুচন্দ্রৰ সময় ঐহানাত বাখালবাসৰ উল্লেখ
পেচাৰ । ১৮২৬ খৃঃ মহাবাজা গম্ভীৰ সিংহৰ সময়ত গোষ্ঠ ভঙ্গী সৃষ্টি
অছিল । ১৮৩৪ খৃঃ নৰসিংহ মহাবাজায় নট পালাৰ পোষাক এবং
পুং চলন ও কবতান চলনৰ উন্নতি কৰেছিল । ১৮৫০ খৃঃ মণিপুৰ
সংস্কৃতি ইতিহাসৰ স্মৰণযোগ্য অছিল । বাজা চম্ভুকীৰ্ত্তিৰ বাজত
সময় ঐহানাত নৰ্ত্তন বা নিত্যবাসৰ উৎপত্তি ।

শুকজনে ও ভাৰোলে গজে ইকৰা হুহান ভক্তিৰ বাহিৰে বৃন্দাবন,
খুকুয়া, এবং গোষ্ঠ বৃন্দাবন নাঙে আৰাক ভিনহান ভঙ্গি তাল
ও লয়ৰ অপূৰ্ব সংমিশ্ৰণ সৃষ্টি কৰেছিল । চৌষটি বসেৰ কীৰ্ত্তনে
সদৃশ অইল মণিপুৰৰ কলাজগত । নাহা, এলা তাল ও বসৰ
অভুতপূৰ্ব সময়য়ে এ ঙ্গপদী বাবা এহান অয়া অলংকৃত অইল ।

নট পালা সৰ্বকীৰ্ত্তন এহান মহাবাজা ভাগ্যচন্দ্রৰ সময় উৎপত্তি
বুলিয়া শুকজনে মনে কৰতাৰা । “নট” শব্দৰ অৰ্থ অভিনেতা বা নৰ্ত্তক,
পালা শব্দৰ অৰ্থ নৰ্ত্তকৰ দল । গজে ইকৰা বজমেশ পালাৰ
অনুসৰণ কৰিয়া সম্পূৰ্ণ ভিন্ন শিল্পীলো এ নট পালাৰ সৃষ্টি । এহানৰ
এলা, বীতি বজমেশ পালাতু ভোতাল । নট পালাত পুং চলন
কবতান চলন এ দ্বিৰ নৰ্ত্তনল উৎকৃষ্ট ৰূপে বিকশিত অছিল । এ
নট পালা বাবানিৰ নিয়ন নিৰ্দ্ধিষ্ট । এহানাত বাধা কক লীলা
সদৃশ হাবিতা পৰিবেশিত অব । নানা দলৰ ঔশালপা, ডাকুলা,
হুতাব পালাৰ মাঝে কাংনা অয়া থাব ।

ডাকৰ মানাউগৰ চাপৰৰ য়াৰী

মানাউগৰ চাপৰ (৮) আটহান অৰ ঐ আটহানৰ চাপৰৰ য়াবিহান, কি চাপৰে কি শব্দ উচ্চাৰণ কৰে পাৰেৰ উহান তলে মাতিয়া বাউবিগা । মানাউৰ চাপৰ এহান বাতৰবাৰাৰ আতহানোৰ আঙুলীগিলো বাৰানীৰ নিয়মহান ।

তোৰে তা তেইন তাং

তা তেৰেইন তাং তেইনাং ।

এ আটহান চাপৰ হবাকৰে সাধন কৰানি থকৰ । এবাকো এডোক শব্দৰ উচ্চাৰণ, কিসাদে নিকালানি থকৰ বা কি আঙুলীগিলো বাৰানি বা বাবেইলে উচ্চাৰণহান পৰিস্কাৰ অৰ ঐহান তলে মাতিয়া বাউবিগা ।

- ১। তোৰে বুলতে— মধ্যাঙ্গুলী, অনামিকা, কনিষ্ঠা এ তিনিগল বাবিদিয়া না এবাদিয়া তৰ্জনী আঙুলীগল বাবিদিয়া থনা ।
- ২। তা বুলতে— হাবি আঙুলীলো বাবিদিয়া না এবাদেনা ।
- ৩। তেইন বুলতে— তৰ্জনী আঙুলীগলো বাবিদিয়া এবাদেনা ।
- ৪। তাং বুলতে— হাবি আঙুলীলো বাবিদিয়া এবাদেনা ।
- ৫। তা বুলতে— অনামিকা আঙুলীগ কলকৰিয়া মানাউগৰ পট্গত বাবিদিয়া না এবাদেনা । এচাপৰ এহানোৰ নাংহান টুকাপ বুলতানা ।
- ৬। তেৰেইন বুলতে মধ্যাঙ্গুলী, অনামিকা, কনিষ্ঠা তিনিগল বাবিদিয়া না এবাদিয়া তৰ্জনী আঙুলীগল বাবিদিয়া এবাদেনা ।
- ৭। তাং বুলতে - হাবি আঙুলীলো বাবিদিয়া আতেইয়া থনা ।

৮। যে ইনাং বুলতে—মধ্যাঙ্গুলী অনামিকা ৭৭ কণিষ্ঠা ত্রিণিগল
উণ্টা কেংহান আঙুলীৰ আগাগিলো মানাউ-
হানোৰ তলৰ কাদাগড় বাবিদিয়া গজেদে
আঙুলীগি ফুলিয়া বাৰ তঅ'নী গলো চিন-
কবিয়া আঙুলী হাবিলো তালেদে বাবিদিয়া
এবাদেনা ।

ডাকৰ মাৰউগৰ চাপৰৰ স্মাৰী

মাৰউগৰ চাপৰ (৫) পাঁচহান অৰ ঐপাঁচহানোৰ
চাপৰৰ স্মাৰি । কি চাপৰে কি শব্দ উচ্চারণ
কৰে পাবেৰ উহান তলে মাতিয়া যাউদিয়া ।
মাৰউগৰ চাপৰ এহান বাঙ্গুৰীবাৰাৰ আতহা-
নোৰ আঙুলীগিলো বাবানিৰ কথাহান ।

ঘিন ঘিত ঘীং খিত খীং

এ পাঁচহান চাপৰ হবাকৰে সাধন কৰানি থকব ।

এবাক— ঐত্যেক শব্দেৰ উচ্চারণ , কিসাদে নিকালানি থকব
বা কি নমুনালে আঙুলীৰ কাহনালো বাবানি এৰঃ বাবেইলে
উচ্চারণহাল পৰিষ্কাৰ অৰ ঐহান তলে মাতিয়া যাউদিয়া এহানাত
বাঙ্গুৰীবাৰাৰ আতহানোৰ খুচিং এহানোৰ নিয়াম ঐয়োজন আলে ।
খুচিং এহানি দ্বাকৰানি নাকৰেব । কঙালা অইলেহে আঙুলীৰ
ঘন্তবকম কাহনা কথন্তেৰ তত বোহান সুংদি অইতৈ এৰঃ পৰিষ্কাৰ
অইয়া থুংফামহান মজবুত অইতৈ ।

১। ঘিন 'বুলতে'— হাবি আঙুলীলো বাবেইয়া এবাদেনা ।

২। 'ঘীত বুলতে'— আঙুলী হাবি কলকবিয়া মাৰৌগৰ বুকুগত
বাতিহান দিয়া 'না' এবাদেনা ।

৩। 'ঘীং বুলতে'— আঙুলী হাবি 'কলকবিয়া মাৰৌগৰ পটে
মলোকাবগৰ গুৰিত বাবিদিয়া থবিয়া এনা ।

৪ খিত বুলতে আঙুলী হাবিলো মাৰৌপ বুজ্জৈয়া বাবিলিয়া
না এবাদেনা ।

৫ খীং বুলতে আঙুলী হাবিব আগাগিলো শক্তিহান দিয়া
মাৰৌপ বুজ্জৈয়া বাবি দেনা, কিন্তু তৰ্জনী আঙুলী
ঔগ কলকৰিয়া থয়া বাবিলিয়ান দিয়া ধৰিয়া
থনা । যেমন—মানাউহানৰ টুকাগৰ সাদে অনা ।

এৰাকা ডাকৰ যুগল চাপৰৰ য়াবী

যুগল চাপৰে কি কি শব্দ যোজনা কৰে পাবেৰ উহানোৰ য়াবীহান
মাৰৌৰ চাপৰ পাঁচহানোৰ গজে ভিত্তি কৰেৰ- যেমন- এতোক চাপৰ
পাঁচহানোৰ লগে চাবিহান চাপৰ কৰিয়া দেনা । সৰ্বমোট (২০) বিশহান
চাপৰ আইল । ঔতাৰ কি কি উচ্চাৰণ অনা পাবেৰ বা য়াকৰেৰ
ঔহান তলে মাতিয়া যাউবিগা এৰাকা মানাউ, মাৰৌ দ্বিহাবাৰ যুগল
চাপৰল শব্দ যোজনা কৰতে উচ্চাৰণ ও শক্তি মধুৰ কিসাদে অনা থকৰ
ঔহানোৰ য়াবী থানি প্ৰথমে আঙুলীগি ঠিকমত চলানি পৰিস্কাৰ
অনা থকৰ দ্বিতীয়ে খুৎকামহান মজবুত অনা থকৰ । যেমন—
ঘিন তাং তাং দেই ঘেন ঘেং থেইন থেত থেং থাং থাং
খিন । এ শব্দ এতা বাবেইতে পৰিস্কাৰ আইলে শক্তি মধুৰ আইতে ।

যুগল চাপৰ (সংযুক্ত চাপৰ) -

সমান চাপৰে কি কি শব্দ অনা পাবেৰ

- ১। ঘিন × তাং = দেই,
ঘিন × তা = ঘেন,
ঘিন × তেইন = থেইন,
ঘিন × তাঁ = খিন,
- ২। খিত × তাং = দেই,
খিত × তা = দেত,
খিত × তেইন = দেইন,
খিত × তাঁ = খিন,

৩। খিৎ × তাং = দেন,

খিৎ × তাৎ = দেৎ,

খিৎ × তেইন = দেং,

খিৎ × তাঁ = দিৎ,

৪। বিত × তাং = থেই,

বিত × তা = থেত,

বিত × তেইন = থেইন,

বিত × তাঁ = থত,

৫। খিৎ × তাং = খেন,

খিৎ × তাৎ = খেৎ,

খিৎ × তেইন = খেং,

খিৎ × তাঁ = খৎ

“বিপ্রয়োক্ত চাপবর” = হাতছিন্নহানল বাহানি আগাপিছা কৰিয়া
মারোগদে খামনি। এ চাপব এহানে কি কি শব্দ হংকবে পাবেব-
এহানাত ৮ হান শব্দ অনা পাবেব—

যেমন—	<u>খিনাৎ</u>	<u>খিনাখিনাৎ</u>
	<u>গ্রাৎ</u>	<u>গ্রা গ্রাৎ</u>
	<u>খিতাত</u>	<u>খিতাতাৎ</u>
	<u>খুৎ</u>	<u>খুৎখুৎ</u>

গজেদে মাতিয়া গেলুগা চাপব এহানোৰ সাদে এখুবম-মানাউগদে
অকৰিয়া মারোগদে খামনি। এ চাপব এহানে কি কি শব্দ হংকবে
পাবেব—এহানাতৌ ৮ হান শব্দ অনা পাবেব। যেমন—

<u>ভাগিনাত</u>	<u>ভাগিনাৎ</u>
<u>ভাগ্রাৎ</u>	<u>ভাগ্রাভাগ্রাভাগ্রাৎ</u>
<u>ভাগ্রাং</u>	<u>ভাগ্রাভাগ্রাভাগ্রাং</u>
<u>ভাখিতাত</u>	<u>ভাখিতাখিতাৎ</u>

“অসংযুক্ত চাপৰ” আন্ত আহানলো বাবানি মানাউগদে, এহা-
নাত ৮ হান শব্দ অনা পাবেৰ—

যেমন— <u>ভেইনাংতা</u>	<u>ভেইনাতাং</u>
<u>ভেইনা তেইনা</u>	<u>তাংভেইনাতাং</u>
<u>জেং-তা তাঁ</u>	<u>তাংতাংতাং</u>
<u>ভেইন-ভাতেইন</u>	<u>ভেভেভেভেভেতাং</u>

গছেদে ইকবা অসংযুক্ত চাপৰ এহানোৰ সাদে, মাবোঁগদে
বাৰেইলে এহানাতট ৮ হান শব্দ অনা পাবেৰ— যেমন—

<u>ধিন</u>	<u>ধিনধিন</u>
<u>ধিং</u>	<u>ধিংধিং</u>
<u>ধিত</u>	<u>ধিধিত</u>
<u>ধিং</u>	<u>ধিংধিং</u>

আন্তৰ খুচিংহানে আঙুলী এতাবে নিয়াম শক্তি দেনা পাবেৰ
আহাহানোৰ শক্তিকানলো বাবানি নাকবেৰ। যদি বাবানি অব- তাইলে
লুংসি নাইতৈ বাবো শক্তিহীন অইয়া তেল্লাম ঠুকতৈ বাবো বুকগত
চাপ পৰতয়। কলে অকালে ডাকবাবানি বাদ দেনা লাগতৈ।

যে কোন তাল আহানাত বা মাবল আহানাত হিমাধ মতে
খেইকবানি অইতৈ বা অইলে তাগিনাং বা তাগ্ৰাং বুলানি লাগতৈ।
নাইলে দোয়াৰ বা পাল্লাৰ অমিল অয়তৈ। যেমন বাজমেলৰ
ঘৰগ বাভেদে অকবাশি, বাঙেদে খামনি। যে তাল, ছল্ল, লয় ঔগত
বাভেদে বাঙেদে কিবাম না বাগিয়া বাবানি— যেমন—

তাল, বাজমেল	(গিনেগ্ৰে)	<u>ধিন</u> s <u>ধিন</u> s <u>খেই</u> <u>ধিং</u> <u>তা</u>
বখ্যা তাল		<u>ধিন</u> s <u>তাং</u> s s <u>তা</u> s
৭ মাজা ২ তাল		

যদি লখীঘাট, সেতুঘাট, মাবল বা খেইকবা দেনা অব তা অইলে

তাঁহাৰ শব্দ এগ বাজেদে পৰতৈ ঠোঁহানাত তাগিনাং বুলানি। কিন্তু লয়
ছন্দ, তাল-এহানি নিয়াম থিয়াল কৰিয়া বাবানি লাকতৈ নাইলে ছন্দ
বাগতৈ; কাৰণ দুয়াৰগৈ পালাহান চিংকৰিয়া নেৰগা সময় ঠোঁহানাত
পাৰেং বাগিয়া ছন্দ নামিলেয়া খেইকৰা বা পুংলল বাবেইলে না চলতৈ।
কাৰণ উপযুক্ত দুয়াৰ বা পালায় তানুৰ কৰতালৰ মাৰল বা লয়ও
ছন্দ ঠগ বাগিয়া না জিতাইগা।

ডাকুলাগৰ যতহুৰ ক্ষমতা আসে তদ্রূপ দুয়াৰগৰাং ততহান
ক্ষমতা আসে। কাৰণ এতাপৰা পালা এহান দুয়াৰগৰ নিদেৰ্শল
চলতাৰাহান।

ইশালপাগৰ ক্ষমতাহান কমবেই, নিয়াম আসে। যেবাক বুলিহান
ললকৰিয়া এলাহানাত পৰতেগা যে লয়গ আনতৈ ঠগত ইমানি নিয়াম
কঠিন অপবেৰগা। যেমন নমুনা নমুনা ছন্দ, লয়, তাল ব্যৱহাৰ
কৰে পাৰেৰ, তা ছাৰা যেবাক কৰাপী কৰতে ইশালপাগৈ বহু
ৰকমে গেয়া যান পাৰেৰ। গতিকেই তানচেপ, মেলকূপ, তিন্তাল,
চাৰিঙাল এহানি নিয়াম সাধন কৰানি লাগতৈ।

যে কোন মাৰল আহান, যে কোন খেইকৰা আহান যে কোন
পুংলল আহান, বেলেতেগা মুঙসি বা নিয়ম অনুযায়ী অনা লাগেৰ যেমন,
খেই তাং বা বিন বুলানী থকৰ তাইলে বসপূৰ্ণ ও মুঙসি অনা পাৰেৰ।

ঠোঁহান শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰে য়াবী এহানি হবাকবে হাবপানি থকৰ।

এবাকি ফিৰামৰ ম্যাবী

যেবাকি ঢাকগ বাবানি পাৰিয়া ছন্দ, লয়, তাপ হাব পেইয়া
আহিতৈ সময় ইহানাত ।

খাংঙাং মাৰেইগাহ, ঢাকগৰ দ্বিঘবাবাৰে আসে আংটি ঐগিত
হবাকৰে ববেয়া পট দ্বিঘগি তুলিয়া খৈতংগৰ গজহানাত গাঠিদেনা
লাকৈতৈ । মানাউশান বাতৰ বাবানে বনা লাগতৈ । নিছে মাৰেই
দ্বিঘগাহ তিলকৰিয়া তুলিয়া গাবগত হালকবানি, খৈতংগৰ গজে
ঢাকগ কান্না নাওৰেব কিন্তু বাসুৰী বাবাব আতহানোৰ তলেদে, মানে
আহাতুলিহানোৰ তলেদে মাৰেইগাহ খানা থকয়তয় ।

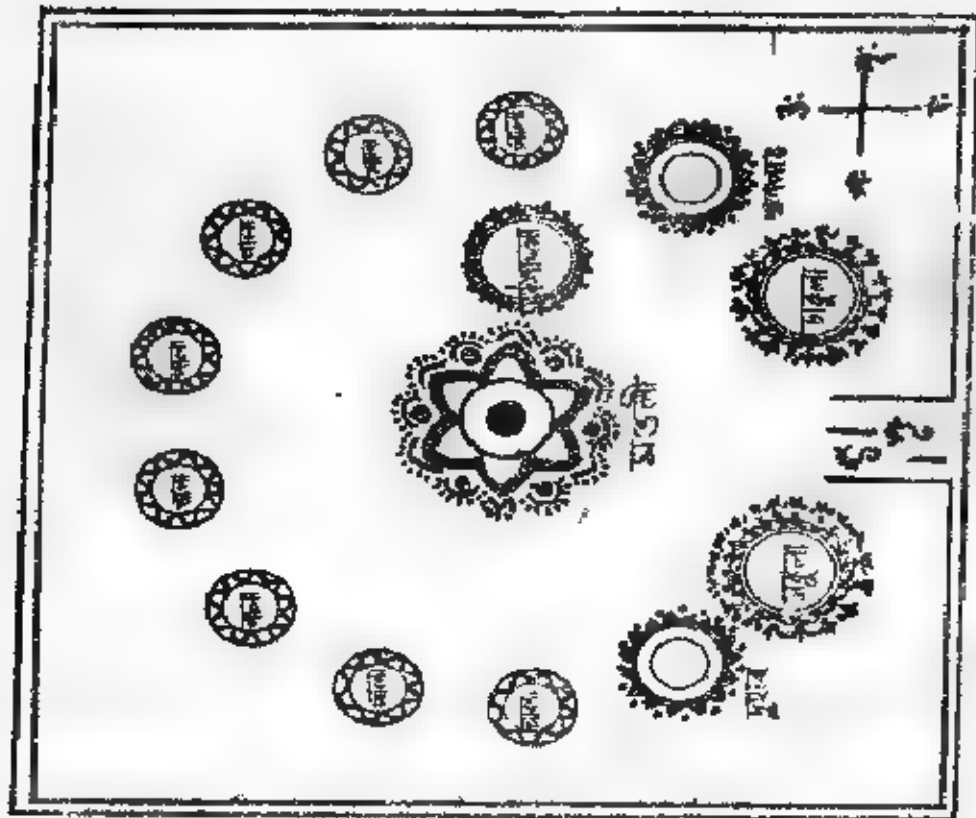
এবাকি ঢাকগ হালকৰিয়া উবা অনা—

- ১। বাগহান অকৰতে কিসাদে ফিৰামহান ।
- ২। লকাবহান বাৰেইতে কিসাদে ফিৰামহান ।
- ৩। চলনহান দিতেগা কিসাদে ফিৰামহান ।
- ৪। বয়া পুংলন মাতেগা কিসাদে ফিৰামহান ।

এবাকি গজে ইকবা ফিৰাম চাবিহানোৰ ম্যাবীহান তলে
মাতিয়া যাউবিগা—

এহানাত মণ্ডলীগৰ ম্যাপগো হাতেয়া দিক নির্ণয় কৰিয়া হাব-
পানিবমত্ৰ শিজিল যতে বৰ্ণনা কৰে দিলু---

মণ্ডলীগৰ লেইত্ৰেংহান এসাদে অনা

কৌন্তন মাপ

বাগহান অকৰতে ফিবাংহান কিসাদে অনা থকৰ ঐহানোৰ
 ফাৰীহান, বাৰো ফালুহাফনা কিসাদে গিয়া মেয়লগত হমেয়া নিজৰ
 নিজৰ ফাম চিনিয়া উবা অনা। ঐহানত বেভাব, নিয়ম নীতি
 কবানিৰ কথাখানি উল্লেখ কৰে দেউৰি—যেমন—প্রথম ঢাকুলাগৈ
 মণ্ডলীগ বাঙেদে বুলিয়া গিয়া নিজৰ ফামে পানা ঠিক সময় ঐহানাত
 দ্বিতীয় ঢাকুলাগৈ মণ্ডলীগ বাঙেদে বুলিয়া গিয়া নিজৰ ফামে পানা।

দোয়াৰগৈ পালাহানলো হমানিৰ পৰে ঢাকুলাগি উঠিহা নিজৰ
 নিজৰ পাৰেং মতে গিয়া দোয়াৰগৰ বাঙেদে প্রথম ঢাকুলাগি উবা
 অনি, লগৰ ঢাকুলাগো থলপাঙৰ দোয়াৰগৰ বাঙেদে উবা অনি
 লগে লগে ঈশালপাগ ঢাকুলা দ্বিগিৰ হাদিগলে হমেয়া গিয়া তাৰ
 ফামে উবা অনা। ঈশালপাগ হমানিৰ সিহেদে ঢাকুলাগি ও ঈশালপাগ

বসি ঢাকপি ও কবতানহানি থিয়া মণ্ডলীগ হমা দিয়া বনা। পিনেলে
লেইচন্দন পানা দিয়া ববল কবতান। বজ্জুওহান (ফিদি ফিদাক)
বাঙুরীবায়াব লেমপালহানাত দেনা থকব।

যেবাকা কীর্তনমাপুগৈ আয়া মণ্ডলীগ হমাদিয়া উবা অয়তৈ
সময় ওহানাত ঢাকুলা, পালা, দোয়াব হাবিহান কীর্তনমাপুগব
মাত্ৰ ইলয়া হমাদিয়া উবা অনি।

প্রথমে শব্দ। ঘণ্টা (শেমকুমহান) বাজানি লাগতৈ। পিনেলে
চবিশ্বনিহান, কীর্তন মাপুগব মাতিয়া জিতৈগা ওহানাত যেবাকা

চৈ তু না " বুলতে

তেইন তেইন তা তা বুলিয়া বাগহান অকবানি -

ঢাক, কবতান হাবি আকসাটে অকবানি। ওহানবে পঞ্চধনি
বুলতাবা।

১নং ফিবামহান---জাহানি কাপ আহান সালকবিয়া চুময়া উবা
অয়া মুঙেদে খানি খানি নঙা নঙা অইয়া মণ্ডলীগদে মেইথং আহি
দিয়া মনহানলো শুকদেববে মুহানাত থইয়া অদৈত শ্রুবে শ্রবণ কবিয়া
চন্দ্রমনে ভক্তিসহকাৰে দেহগ কাতকবিয়া নট বাগহান অকবিয়া বাবে-
ইয়া যান। শুকব কপায় কোম ভুগ ক্রটি নায়া কর্মহান হবা
অইয়া জিতৈগা।

২ নং ফিবামহান--- যেমন---

সকাবহান, থেইকবাহান, পুংলহান, কলাপীহান অকবতে জাহানি
আতহান সালকবিয়া উবা অইয়া থমকহান দেনা, - যেমন আঠুগি
বাগানি, নঙানি আয় কাপ আহান নঙানি থকব এবং মুঙেদে নঙা নঙা
অমা পিঠিহান চুমকবানি লাগতৈ, শুজনি নাকবেব। মূগ তলেদে
দিয়া বাবানি নাকবেব। মেইথংহান হাবো হাবো কবিয়া ভাবকবে
চেইয়া চেইয়া পুংল, থেইকবা, কলাপী, মুখবোল মাতানি লাগেব।

৩ নং ফিবামহান--- চলনহান আকবতেগা যে থঙহান অনা থকব,
আটিয়া জিতৈগা যে থঙহান অনা, চলনহান দিতে কিসাদে থঙহান

অনা। উবা অইভেগা, লমকবভেগা কিসাদে কিবামহান অনা — ॥

এ কিবাম এ থঙে এহানিৰে “লমকহান” বুলানি লাগতৈ যেমন জাহানি মেবাকে কাপ আহান, মেবাকে আতআহান শালকবিয়া মাত্ৰ আঙুলী দুগ নঙানি, আঠগি বাগিয়া তালে তালে (স্পিঃ) লমকহান দিয়া আনা যানা, এবং জাঙব কাম মাটিহানোৰ লগে তাল লয় ছন্দ মিলেয়া কৰানি।

এথুৰম কেইহানোৰ কথা - ফেই এহান তুলতে (সাইট) বাবদে কৰিয়া তুলানি লাগতৈ।

যেমন— উবা অসত জাং উহানোৰ আঠগোৰ সমানে জাঙব পাতাহান যানা লাগতৈ। কিন্তু উবা অসতজাং ঔহান আঙুলী হহান নঙানি। ঔসাদে দ্বিয় জাং বদলানি, ভাল চেয়া।

এবাঁকা জাহানিৰ গতি ওচলন কিসাদে অনা যেবাঁকা চলনহান দিতেগা ভুলেও বানা পাহৰিয়াউ ভাবক বৈফব দৰ্শক মণ্ডলীৰ মুহানাতে জাং তুলিয়া চলন দেনা নাকবেব। আঠগৰ গজেদে জাং তুলানি নাকবেব। ঔহান অইলে নিয়াম অপবাধ অব। গুৰুদেবৰে, পণ্ডিত; বৈফব, দৰ্শক মণ্ডলীৰে অবমাননা কৰানিহান অব। গতিকেই এবা গুৰুৰ সেৱা, নিয়ম, চলন, কিৰণ অনুকৰণ কৰিয়া সমাজৰ ৰীতি নীতিত থাইয়া সংকীৰ্ত্তনৰ পথগ শুদ্ধমানে অনা লাগেব। ঔহান অইলে বৈফবৰ কুপা পানা যাকবেব।

এবাঁকা পুংলল মাহেগা পাৰিয়াৰ বুলিয়া, যাকবেব বুলিয়া অতি বঞ্চিত অব বা নিয়মভঙ্গ অব ঔহান চানা লাগতৈ। যেমন— প্লোকৰ পুংলল বা বইয়াপুংলল বা চলন দিতেগা ঢাক এগৰ গজে “থপ থপ থাপাৰেইয়া বাবেইয়া যিভাংগা এহান আঁয়েই নেহিয়াব। কিন্তু এহান অনুদিত। কাৰণ প্রকৃত জ্ঞানী এবা গুৰু গিধানি ঔতাই এ নমুনাৰ ঢাকগত থপ থপ বাৰানি এহান দোষনীয় বুলিয়া মাতলা।

এবাঁকা কাকালিহানোৰ কথা—

কাকালিহান মজবুত অনাবকা কাকালিৰ আচালাহান বাপানিৰ নিয়মহান।

ম্যা হানোৰ কথা— ম্যা এহান লংগাবলদে অনা ।
কিনাৰে অনা বুলেতে লেপ্পাল হানিৰ আত দিয়হান নিকুলেদে ।
ঐ গুৰিউগত নিজে নিজে আতহানি শালকবলে ম্যাহান নিকুলতৰ ।
ম্যা এহানোৰ নিয়াম Graceful অৰ কাম আসে । কিন্তু
বাহুহানিৰ লগে নিয়াম সংযুক্ত থাক ।

এৰাকা আতহানি—খনাৰ নিয়মহান—

পুংলল মাৰেগা কহনিসি গাবিগত চেপকবিয়া বাৰানি নাক-
বেৰ । আতৰকাম বা নাহা সেনাৰ সময় ম্যা হানে, গাবগৈ, বুৰগৈ
সংযুক্তভাবে কাম কবলে নাহাৰ ভজি বা পুংলল হানাত বেইখা-
হানে, আহিগিলে, মুগ্ধিহানে, দাঁতপিয়ে বস পৰিপূৰ্ণ কবিয়া কুলে পাৰেব ।

পুংললহান লমকবিয়া উবা অনাৰ ফিৰামহান যেমন— খেট
বুলতে হুময়া উবা অয়া বাতৰ বাৰাৰ আতহান ঠিক কানহানোৰ
লমানে তুলিয়া খানি মুঙেদে নঙা নঙা অয়া আগবাৰা বেনা ।
বাৰ বাতৰ বাৰাৰ আতহানো মুঙেদে খানি অনা ।

৪নং ফিৰামহান—

বহিয়া পুংলল সেনাৰ সময়ত ভাবক বৈকবৰ মুঙে ঢাকগল
বহিভেগা লগবগর গিয়া বাঙ্গুৰী বাৰাদে নাইলে পিঠিহানাত বনা
থকব ।

এহানৰ পাচহান একষণ আছে—

১ নং— উবাঅসতগা কামওহানাৰ বাতেদে কান্ধেই আহান আগ-
বাৰিয়া দিয়কাতৰ পক্ষে লমানে ভাবহান দিয়া নঙে নঙে খানা
এবং বাতৰ বাৰাৰ আঠুগ মাটিত না লাগানি গজেদে উবাঅয়া
খানা ।

২ নং— নঙে নঙে ভিভেগা বাঙ্গুৰী বাৰাৰ আঠুগ মাটিহানাত
লাগানি এবং বাজেদে নঙা নঙা অয়া বহে খানা ।

৩নং— বাঙ্গুৰী বাৰাৰ আতৰ আতনিগিলো মাটিহানাত ভবহান

দিয়া বহানি ।

৪নং— ঢাকগৰ বাৰ খাঙাং মাৰেইগাহৰ হাদি উগত তিতবে বাতৰ বাৰাৰ উবা আছে আঠুগ মানাউ হানোৰ বাবদে থানা বকৰ ।

৫নং— বাজুবী বাৰাৰ আঠুগ মাটিহানাত লাগিয়া আগে ঠেগৰ গজেদে মাৰউগৰ বাৰাউহান থনা । উহানাত বইয়া পুলল মাতানি কোন অশুবিধা নাইতৈত এবং ঠেহানেই নিয়মহান ।

এহানেৰ লগে ওকাগৰাং বা গুৰুজনৰাং এ বিষয়ে শিক্ষা কৰতে কিসাদে হোনাবিলো ওকা বা গুৰুজনৰ ঘৰে গিয়া বহানি লাগেৰ ঠেহানৰ নিয়মখানি তলেদে ইকবৌৰি যেমন— ওকাগৰ ঘৰে মাউকলে কাতেইগা জুতা সেতুললো কানা নাকৰেৰ । ওকাগৰে ভক্তি কৰিয়া বনা । বনাৰ শুবধা নাইলে নিজে পাটি পাৰিয়া ওকাগৰে বছয়েয়া পিছেদে নিজে আলাদা পাটি আহানাত বনা ।

পানা হজক দিয়া ভক্তি কৰিয়া ঢাক নিকালেইয়া ওকাগৰাং আগে দিয়া পিছে নিজে আনিয়া বহানি ।

বহানিৰ নিয়মহান— ঢাকগৰ আওঠিগিত খাঙাং মাৰেইগাহ লাগইয়া গাৰগত ববেয়া বহানি । বহানিৰ সময় বাজুবীবাৰাৰ জাহান কলকৰিয়া বহানি পিছে বাতৰ বাৰাৰ জাঙৰ পাতাহান মাটিহানাত দিয়া আঠুগ উবা কৰিয়া ঢাকগ বাতাহান কৰে দিয়া মজবুত আইয়া বহানি ঠেহানেৰ আমাৰ মণিপুৰী বসকীৰ্তনৰ লিকাৰ পছতিহান বুলিয়া আপাইপুৰ হাকতাকেতু চলিয়া আছেৰ বীতিহান ।

ট্রাকা নুকুন, কাঠি ও নামনা

কাঠি, নুকুন ও নামনা না পিদিয়া দৌৰ বা গুৰুজনৰ বা সামাজিক কোন কৰ্ম কৰানি নাকৰেৰ । নুকুনগাহ বাজুবীবাৰাৰ সেমপালহানৰ গজেদে দিয়া বাতৰ বাৰাৰ জাহানৰ তলেদে থনা

লাগেব মুকুনগাহৰ দিগলহান বাতৰ বাৰাৰ আতহানৰ আতু-
লিদি পেয়া অনা থকব ।

আমাৰ ধৰ্ম ও সামাজিক নীতিহান অইলতাই কাঠিডাল না
শিদিয়া কোন কৰ্মত হমানি বা কবানি না কৰেব । তাৰ কাঠি
এডালৰ ধৰ্মীয় প্ৰয়োজনীয়তা নিয়াম আছে । এহানাত কাঠি এডাল
তুলনীৰ কাঠি তিলডাল কৰিয়া শিদ্দানি পাবলৈ হাবিত হবা ।

নামসা এগ গচ্ছাযন্তিকা, গোপীচন্দন বা তুলনীআৰু শুবিগৰ
মাটিদ শিদ্দানি হ'কবেব । নামসা এগো বিশেষ গোবৰ্ধৰ বা বৈকুণ্ঠ
ধৰ্মৰ প্ৰচলন হতে শিৰিলিসো দিয়া শিদ্দানি লাগেব ।

এ ধৰ্ম কৰ্মৰ নীতি নীতিৰ প্ৰচলন এহান মানিয়া চলানি থকব
যেহেতু এহানে দেহগৰু জাব পেটইতই ও পৰিত কটতৰ । এহানে
যে কোন দেবকৰ্ম কৰতে উপকৃত অৰ । আৰাকৌ ভাবহান পৰিত
অইলে কোন অশুভ পদ্ধতিয়ে আক্ৰমণ বা ধাৰাপ কৰে নোহাৰেব ।
যেহেতু ভগবান ভক্তিপ্ৰাপ ভক্তৰ বাৰি প্ৰকাৰ আপদ বিপদ
বৰ্জন কৰেব । অ শুদ্ধ ভক্তিৰ একমাত্ৰ উপকৰণ অইলতাই নামেৰ
মাহাত্ম্য (ভগবানেব)

শেং মাং এহনে নিজে বিচাৰ কৰিয়া চলানি থকব ঠেহানৰ
কাৰণ ঢাক এগৰে প্ৰভুৰ যত্ন আগ নিংকবানি থকব । ঠেহানৰকা
ঢাকএগ সকটতে মনহান শুদ্ধ কৰিয়া দিহ আতলো তুলিয়া আনানি
থকব । বাৰ থইতেগা মানাউগ প্ৰজ্ঞে দিয়া হয় উবা কৰে
নয় শুনজুয়েবা মানে বেলেয়া বনা থকব । ঢাকৰ বিদ্যা এহানাত
কতটুক নিমে নীতি মানিয়া চলানি থকব ঢাক এগ সকটতে
বা বাবেইতে মনহান নিয়াম শুদ্ধ অনা । ভক্তিপূৰ্ণ অনা
নাইলে ঢাকগৰ ও নিজৰ বিদ্যাহানৰ পুষ্টি কম অৰ । যেমন
শিগৰা কৰতে ধূপ ধূনা দিয়া কবানি লাগেব ঠে নমুনাৰ ঢাকগৰ
আলন হান বা ঢাকগৰে নিকাৰদিনে থইবেলা নাইলেই অশুভ

একবেলা ধূপ ধূনা দিয়া অষ্টৈত শ্ৰেতুৰ চৰণ যুগলত মনহান এক কবিতা তত্তি কবিতা আত দেনা লাগেৰ ঠিক ঠমত কবতান এহান-বেট কবিতা তামকহানি থকৰ ।

চাক এগৰ নাঙৰ কথা খানি—

- ১। বিকুশিয়া মণিপুৰী এ “চাকগ” বুলতাবা
- ২। অসমীয়া এবং বাজালী এ “খোল” বুলতাবা
- ৩। মেইতেই মণিপুৰী এ “পুং” বুলতাবা
- ৪। সংস্কৃত বা হিন্দুস্থানী এ “মুদক” বুলতাবা

কোন সংকীৰ্তনে চাক বাবাণিৰ সমস্ত চাক এগৰে আগৰ দিনে ধূপ, ধূনা ফুল ও পানী তাংখা দিয়া পূজা কবিতা হোম দিয়া মনহান শুদ্ধ কবিতা আসনহানাত লামেইয়া তাৰে সাজানিৰ নিয়ম অনুসাৰে সাজানি থকৰ—পয়লা পুংমহান বেবেইয়া খাংঙাং মাৰেইগাহ লাগেইয়া শ্ৰেতুত কবানি থকৰ ।

(পুংমহানৰ বংহান থলা ছাড়া অন্য বং অনা নাকৰেৰ ও কোন পাইব দেনা নাকৰেৰ । পুংমহানৰ দিগলহান দিআত ও পাখাবিহান প্ৰায় সোণয়াআত অনা থকৰ । খাংঙাং মাৰেইগাহ বাঙা বা ইটবং অনা থকৰ ও ১০/১১ আত দিগল অনা । পাখাবিহান ১/২ ইকি অনা কাৰণ চাকগৰ আংটিগিত ববেইতে বাহাতে কোন প্ৰকাৰ বাখাবিহি নানা ।)

ফিজৈতৰ মাৰে— কেইচেম, কোয়েং ও কাকালিৰ আচালাহান ছাবি থলা অনা থকৰ, অন্য কোন বঙবতা নাইটে ও কোন পাইব থনা নাকৰেৰ ।

কোয়েং এহান বি নমুনাৰ অৰ— ডাকুলা ঈশালপাই বাদ-তাবা শুভাৰ দিগলহান প্ৰায় হয় সাড়ে হয় আত অৰ, পাখাবিহান হুই বা আড়াইহাত অৰ । দ্বিতীয় দোয়াৰ ও পালায় লাগেট তাৰা কোয়েং এহানৰ দিগলহান ৮০ বা ১০০ আত অনা লাগেৰ ।

পাখানিহান একজাত বা সোয়াজাত অন্য লাগেব । ঔতাব কব
অইগে মাৰ । কোয়েং এহানবে চাংখুংতাপিহান বুলিয়াট মাড-
তাবা এবং অতি পাতল কুতিহান । বত পাতল অটৈত তত
তবা । কোয়েং এহানবে ফিজাং ঔ বুলতাবা । কোয়েং বা ফিজাং
বাগানিহকা তবা নেইকহানি লাগেব ।

কোয়েং এহান ডাকুলা বা ইশালপাইগ বাগলকাৰ ও বেদী-
খাট বাবেইয়া লমটলে খুলিয়া থনা পাবতাবা কিন্তু দোয়াৰ ও
পালাৰ সংকীৰ্তনহান না লমটরা খোলে হুতাবতাব ।

ফেইচম এহান বৰাংব পিনানিব মাৰ ফেইচমহান বত, পাতলা
অনা নাকবেব । কীৰ্তনে পিনানিব ফেইচম এহান পাবনি থকব ।
কাৰণ এ ফেইচম এহান পাইব নেয়নি থকব ও দইয়া কলপ
দিলে কুতি ঔহান একজকাৰ শক্ত অনা লাগেব । ফিজাকা বুয়ে
ডাকুলা, ইশালপা বা পালাৰ পিতাবা ফেইচম ঔহানব মূক্তব
মকৃতক্ এগ না বাগানিহকা বলাবনি কবিয়া দেনা লাগেব । ঔহান
কুতিহান শক্ত নাইলে মাৰ এবং এলান্দে কহানিহান আমাব সমা-
জব নিয়মহান বুলিয়া আগেক বণাবপিয়ে কবিয়া আহেহিহান ।
এহানব বাতিফর কহানি উচিত নেয়, ও চেইয়েউ হবা না
লাগেব । ফেইচম এহান পিনানিব নিয়মহানি আছে ঔতাউ জানে-
কুবা ওকাৰে আংকবিয়া হিকানি থকব । বাব পিঠিব ওজাপ
হবানি এহানৌ হিকানি থকব । এতা হাবি নিয়ম নীতি জানে-
কুবা ওকাৰেল ঔতাৰাংত হিকিয়া কবলেহে সমাজব সিবিগিখানিব
আলীৰাব পেটয়া সমাজব সংকৃতিব উন্নতি কবে পাবানি নাকবেব ।

কাকালিব আচালা এহানৌ কুতিহান গাবনি থকব । পাইব
নেয়নি লাগেব । কাকালিব আচালা এহান বাগানিব কাৰণহান
অইলতাব বেদান্দে ইমাইললে কাকালিহানাত খাংচেংহান বাবিয়া
কাকালিহান শক্তিহান ও আচালুৰীহান শক্ত কবিয়া আটেইয়া থই-

জাৰা ঠিক ঠে নমুনাৰ ডাকুলা, ঠেশালনা, দোহাৰ ও পাল্লাৰ কাৰা-
লিৰ আচালাহান বালানিৰ কাবনহান আইলতায় চলন হেনাৰ
সময়ত, বাহাতে কেইচমহান না কুকিয়া জানা ও কাকালিহানৰ
শক্তিহান ঠিকমত পানা । কাকালিৰ আচলা এহান বাপানি নিয়ম
খনানি আছে ঠেহান পয়লা দিগালিয়াদে ঠিন কৰিয়া সুৰিগ কুচি
কুচি কৰিয়া কাকালিহানৰ বাতৰবাবাদে লাগেয়া বাজেদে দিবেনা
দিয়া গাঠিগো দেনা । গাঠিগ দিতে ভলেন্দে, খাইতৈ মকুতক ঠেগ
কাপ আহান বা তিনপোয়া দিগল কৰিয়া খনা থকৰ । বা
গজেদে খাইতৈ মকুতক ঠেগ এ দিৰ বেবাবে জাগাত আৰাক
শেচআহান গজেদেত দিয় পেচৰ, হাদিত খনা দিয়া খ দেনা ।
কাকালিৰ আচলাহানৰ দিগলহান পায় ছয় বা সাত্ৰ ছয় আত
অনা থকৰ ও পাখাবিহান দুই বা আড়াইআত আইলে হবা ।
ঠেহান পাখাবিহানাদে হহান সুৰা দিয়া আকবেয়া কৰিয়া বেবেই-
লেট সাকবেব ।

আমাৰ পূৰ্বপুৰুষে এ নিয়মহান কৰিয়া গেছিগা কাবনহান
চলন দিতে বাহাতে কেইচম এহান না কুকিয়া খাবগা ঠেহানৰ
চিন্তা কৰিয়া কবেহিতা ।

পালা কীৰ্তন ও বল কীৰ্তন হিকানিৰ নিয়মহান আইলতায়
শুক ববৰ কৰানি । শুকৰ আতি অকা ভক্তি একমনে অনা
ঠেহান আইলে শুককুপা পেইয়া শিকাব চৰম পথগ পানা দাক-
বেব । সাকীৰ্তনে হমেটলেগা বাহাতে শুক, বৈকৰ ও দৰ্শক মঙলী
তুঠ কটহাৰা ঠে নমুনাৰ ভক্তি কৰানি লাগেব ঠেহান আইলে
ভামুৰ আশীৰ্বাদে ভগবান ও তুঠ অব ।

ভক্তিৰ নমুনা বহু ভাষাৰ বহু জ্ঞানী লেখকে বিভিন্নমতে
ইকৰিয়া গেছিগা, তবে আমাৰ আপা কপিবে যে নমুনাৰ ভক্তি
শিকা দিয়া গেছিগা ঠেহানেই আমাৰ ভজন সাধন, ভক্তি, প্রেম

ও মুক্তিৰ পথহান বুলিয়া নিংকৰিয়া চলানি থকব ।

এহানাত সাধু সংগৰ ও তৰুৰ কথা মাতিয়া হাবিবাং অপ-
বাসী অনা না মনাউৰি । ভায় উভা নিজে গুৰুৰণ. সাধুসংগ, তৰুৰ
মাতাত্য হিকিয়া গুৰুমনে দেহগ পবিত্ৰ কৰিয়া গুৰুকৃপা আশী-
ৰ্বাদ পেইলে মুক্তিৰ পথগো ঠিক অইয়া যান। যাকবের ।

মহা সংকীৰ্ত্তনৰ নটপালাৰ নিয়মৰ স্থাবী থানি

নট পালাৰ বসকীৰ্ত্তনৰ অধিবাস, কীৰ্ত্তন, সেলানাম, আত্ম
কৰ্ম ও আত্মীয় উৎসৱ উভাত, নটপালা এহান পূৰ্বেৰ অসুভূক্ত
অয়া আৰু পেয়াচলিহা আহেব চান । এহান অষ্টকালিন বাধাকৃষ্ণৰ
লীলা বসব নীতিৰ পাৰেংহান

যে কোন কৰ্ম আহানাত পয়লাই--

“নট বাগ” এগ অকৰিয়া সম্পূৰ্ণ কৰিয়া বাৰানি লাগেব
নটবাগ এগত ঘাট পাঁচহান আসে । আমসেগা ঘাট ঐহানবে
“গুৰুঘাট”হান বুলতায় ।

থাংনাত— এলাৰ বাগপ দিতায়, বাগপ লমইলে হুৰকাং ঘাট
তিনহান আহিতয় । উভাৰ হাদিহানিত এলাৰ বাগৰ পদ থাকেইহান
দিতায় ।

থাংনাত— সকাৰ তিনহান আহিতয় । উভাৰ কানিতট এলাৰ বাগৰ
পদ থাকেইহান দিতায় ।

থাংনাত— আবাক সকাৰ আহান দিয়া বাগ চালিহান অকৰতায় ।

বাগ চালিহান লইকৰিয়া—

থাংনাত— আবাক সকাৰ আহান দিয়া থামৰি ।

থাংনাত— এলাৰ বাগ বাহন হান দিতায় ।

থাংনাত - ডাকৰ বাগ বাহন হান দিয়া,

খাংনাত — বেবী ঘাটহান দেবা মানে বাজেদে হাবিহানে মঙলীগ
 বুলিয়া নিজৰ কামে থানা। লগে লগে ইশাপাগই
 ডাকুলাগিব লগে ভক্তি শ্ৰোমলো আলিঙ্গন জানেইতৰ।
 উমাদে দোয়াৰ গবেবাৰ খলপাঙৰ দোয়াৰ গবেউ শ্ৰেয়
 ভক্তিলো আলিঙ্গন জানেয়া, নিজৰ কামে বহিতায়। ঔহানাত
 কীৰ্ত্তন মাণুগই চিনকবিয়া কোনৰ ভাবক গিৰে মঙলীগত
 হমেয়া পানা তাংখা আকেইহানলো ডাকুলা, ইশাপা
 দোয়াৰবে উমাময়া নিজৰ কামে বহিতায়গা। এহানাত
 কথা আকচুটি আদে যেমন নট হানাত অকবিয়া ভেবী-
 ঘাটহান লমনাছে পেয়া ভাবক বৈকৰ তথা মৰ্মক মঙলীগৰ
 ভিত্তবে হমানিৰ বিধান নেই। পৰে হমানি যাকবেৰ
 তৰে খেচিলহানাদে হমানি থকৰ। যেমন দোয়াৰগো
 বাৰ খলপাঙৰ দোয়াৰগৰ হাদিউগদে মঙলীগৰ খেচিলহান
 অবতাহে।

খাংনাত — বৈকৰ বন্ধনা, শ্ৰোকৰ পুংজল দিতায় পিচে গৌৰ চত্ৰিকা
 অবতাব, অবতৰি অবতীৰ্ণ দিয়া।

খাংনাত — ভিনতাল দিতায়। পূৰ্ণভাব দিতায়।

খাংনাত — এলাৰ পাবেং বাধাককৰ বসলীলা আড়ৰ কবিয়া শ্ৰোতলীলা
 দেনাৰ পৰে গোট দিয়া কপ অলুবাগ, ও শুছ অলুবাগ
 দিয়া বাজবেল দিতায়।

খাংনাত — সাজন অভিসাব দিতায়। ঔহানাত বিস্ত, কোন কোন
 লয়াত ধম্ব্যৰ কামতান গৌৰচত্ৰিকাত আনিয়া মঙলীগত
 ববেইতাৰা। কোন কোন লয়াত অভিসাবে আনিয়া মঙলীগত
 ববেইতাৰা। এ যোৰ শুক জাহান্দোৰ যাবী এহান সংসদ
 কবিয়া হাব পানি যাকবেৰ। মঙলীগত ববেয়া হাবিৰে
 উমা কবিয়া ইশাপাগবাং দিতায়গা। ঔহানাত জীৱতী বাধাব
 লগে নবদাসিনী কপে লগে দিতায়গা।

খান্নাত—তানচেন যেনকুণ দিয়া।

খান্নাত—মূৰ্গাপুজা দূৰ্গদৰ্শন পঞ্চকল্প লব্ধক জলকেনি বনা একাশন
আনহল আৰতি লালসা আৰ্হমা।

খান্নাত—যদি তালি একতাল চাৰিতাল বাবেয়া গৃহাগমন দিয়া
বিজয় কৰাণি।

খামইভেগা—কীৰ্তন মাণুগই, নমি কাকবিয়া মুতা বৈকুণ্ঠ উপবেশক
আশ্বক কবিয়া মন্মাদন আশি দিয়া যেন ধনি দিয়া
লইকৰতারা।

নটপালাহ—বসকীৰ্তন এহানাত দৰকাৰী তাল কতহানোৰ নাং বাজা,
তাল, চিহ্ন দিয়া আটবিগা।

বাগচালি—এহানৰ শাস্ত্ৰগত নাংহান—

“চতুৰশ্চক্ৰাতি” একতাল।

৪ বাজা = ১ তাল =, চিহ্ন ৭১ হাব

×
১২৩৪,

যেইন তাতার ৪তা তাল।

৪ তাতার ১তা তাল।

গকে ইকবা চতুৰশ্চক্ৰাতি একতাল এহানোৰ ভিতবে যদি
তানচেন চালি, একতাল। ৮ বাজা তাল আকড়া আইনেউ হাল,
তোতাল তোতাল।

যেনকুণ এহানোৰ শাস্ত্ৰগত নাংহান

“তিশ্চক্ৰাতি” একতাল

×
১২৩/৪৫৬

৩ বাজা ১ তাল ১ কাক, চিহ্ন

৭৭
০০

×
দিন ৪ তেন/তা দিন যেই।

×
২/দিন যেইন তামিন/তা যেইন তামিন

কণক—

“চতুৰম্বাতি কণক”

৬ মাত্ৰা ২ তাল ১ কাক, চিহ্ন ০।

$\frac{x}{\text{দিন}} \frac{2}{\text{এক/দিন}} \frac{0}{\text{খেতা}} \frac{x}{\text{খেন}} \frac{2}{\text{তাগিন}} \frac{0}{1} \frac{2}{2/3} \frac{0}{3} \frac{0}{4} \frac{0}{5} \frac{0}{6}$

মনিপুৰে | মেহাং লেইপাকে
তিমতালমচা | হুবকাং তিমতাল বুলতাবা।

৭ মাত্ৰা ৩ তাল— চিহ্ন ০০০

$\frac{x}{\text{তাং}} \frac{2}{\text{খিতা}} \frac{0}{\text{খিতা/তাং}} \frac{x}{\text{খিতা/খিতা}} \frac{2}{\text{খিতা}} \frac{0}{1} \frac{2}{2/3} \frac{0}{4/5} \frac{0}{6} \frac{0}{7}$

হুইতান আচৌবা ৭ মাত্ৰা ২ তাল চিহ্ন ১০ $\frac{x}{1} \frac{2}{2} \frac{0}{3} \frac{0}{4/5} \frac{0}{6} \frac{0}{7}$

$\frac{x}{\text{দিন}} \frac{2}{S} \frac{x}{\text{ভেম}} \frac{2}{S/তা} \frac{x}{\text{বি}} \frac{2}{তা/তা} \frac{2}{\text{গ}} \frac{2}{\text{খেইন তা/বিং}} \frac{2}{\text{খেইন তা}}$

চালি, তিমতাল যেন এহানোৰ শাজপত বাহান

“চতুৰম্বাতিপুট” ৮ মাত্ৰা ০ তাল চিহ্ন “১০০০”

$\frac{x}{S/} \frac{x}{\text{দিন}} \frac{2}{\text{ভেম}} \frac{0}{S} \frac{0}{তা} / \frac{2}{\text{বিং-তা}} / \frac{0}{\text{খেন}} \frac{x}{তা} \frac{1}{1} \frac{2}{2} \frac{0}{3}$

২। $\frac{x}{\text{খেই}} \frac{x}{\text{দিন}} \frac{2}{তা} / \frac{2}{S} \frac{0}{\text{খেন}} / \frac{0}{তাগিন} \frac{0}{\text{এগ}}$

(গজৰ) গজেন্দ্ৰ তাল ৮ মাত্ৰা ২ তাল, চিহ্ন “০১”

$\frac{+}{\text{খেন}} \frac{2}{তা} \frac{x}{\text{দিন}} / \frac{2}{\text{খেই}} \frac{x}{\text{খিনা}} \frac{2}{\text{খেই}} \frac{x}{\text{দিন}} \frac{2}{S} \frac{2}{1} \frac{2}{2/3} \frac{0}{4/5} \frac{0}{6/7}$

$\frac{x}{\text{দিন}} \frac{2}{তা} \frac{x}{\text{দিন}} / \frac{2}{\text{খিনা}} \frac{2}{\text{খিনা}} \frac{2}{\text{খিন}} \frac{2}{তা} \frac{2}{S}$

চৌতাল এহানোবে মনিপুৰে তাছাউ বুলতাৰা শাস্ত্ৰিয়মতে সজীত
মজাৰে এহানবে "মৰ্ণৱতি" বুলিয়া মাংহান অহানি

১২ মাজা ৪ তাল ২ কাক, চিহ্ন 1100

(গৰপ) \times $\frac{S}{\text{তেন}} \frac{\text{তেন}}{\text{তাং}} / \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} / \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}}$

এগিন / তাং বিতা

\times $\frac{0}{100} \frac{0}{100} \frac{0}{100} \frac{0}{100}$
১ ১৩৪/৫৬৭৮/৯ ১০/১১ ১২

চাৰিতাল একাম মনিপুৰেৰ চিনকবিয়া নিয়াৰ এচলিত মাংহান
তবে "সজীত শাস্ত্ৰ" এহানোবে "সকল তাল" বুলিয়া মাংহান
ওহান আহি লনা থকৰ।

১৪ মাজা ৪ তাল ০ কাক, চিহ্ন 0111

(গৰপ) \times $\frac{\text{হিন}}{\text{এগ}} / \frac{\text{২}}{\text{২}} \frac{\text{২}}{\text{২}} \frac{\text{২}}{\text{২}} / \frac{S}{S} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}}$

$\frac{S}{S} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}}$

\times $\frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}} \frac{\text{তাং}}{\text{তাং}}$
তাং এগ / তাং গাং বিং. এগ / বিনত পিন তাপিন বেইতা /

$\frac{৪}{৪} \frac{\text{বিনত}}{\text{বিনত}} \frac{\text{পিন}}{\text{পিন}} \frac{\text{তাপিন}}{\text{তাপিন}} \frac{\text{বেইতা}}{\text{বেইতা}}$

\times $\frac{২}{২} \frac{০}{০} \frac{০}{০} \frac{০}{০}$
১ ২/৩৪৫৬/৭৮৯ ১০/১১ ১২ ১৩ ১৪

মনিপুৰে

মেয়াং লেইপাকে

চিনতাল আচৌৰা

বড় চিন তাল বুলতাৰা

এ নাং এহানি শাস্ত্ৰ মাংহান মাপৰ শাস্ত্ৰ মাংহান আইলতাৰ

“দ্বিতীয়ক” হুলিয়া সজীত বসাকবে নাতিয়া গেচেগা।

(গবগ) x ২ ৩ ০

১২/৩৪/৫৬৭৮ ৮ মাত্ৰা ৩ তাল ১ কাক, চিহ্ন ০০।

বিং গিনাগ্র) x ২ ৩ ০
 খিন খিন / খেই গিনাগ্র / খেন তা গিনাগ্র খেনা
 — — — — — — — — — —

x ২ ৩ ০
 তা বিং / খেন তা / তা ৪ বিং গিনাগ্র।
 — — — — — — — — — —

উদাহরণ— তাল এহানো তিনতাল আচৌখার সাধে মাত্ৰা,
 তাল, কাক আকতা কিত বোলহান তোতাল।

(গবগ) x ২ ৩ ০
 ৪ প্র প্র) তা তা তা / তাতা খিতা / খিন খিন ৪ প্র
 — — — — — — — — — —
 x ২ ৩ ০
 খিনখেই খিনখিন / তাতা খিতা / তা তা ৪ প্র।
 — — — — — — — — — —

“পকর তাল”

১৮ মাত্ৰা ৪ তাল ৪ কাক
 চিহ্ন ৥০।

+ ০ ২ ০ ০ ০ ৪ ৫ ০ ০
 ১২৩৪/ ৫৬৭৮/৯ ১০ ১১ ১২/১৩ ১৪/১৫ ১৬ ১৭ ১৮

গবগ— + ০ ২ ০ ০
 তেন তেন তেন খিন/ তেন খিন তেন তেন/ তা তেন
 — — — — — — — — — —

০ ৪ ৫ ০
 তেন তেন/খিন তেন/খিন খিতা তেন প্রা
 — — — — — — — — — —

কয় ভাগ

২৮ বাজা ১১ ভাগ ৩ কাক
চিহ্ন 101000.00001

+ ০ ২ ৩ ০ ৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০
১২৩৪/৫৬/৭৮৯১০/১১১২/১৩১৪/১৫১৬/১৭১৮/১৯২০/২১২২/২৩২৪

১১ ০

২৫২৬২৭২৮

পরিঃ
গবঃ

+ ৩ ২ ৩ ৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০
তা তেহা তেহা তেহা/বিনগ্রা/বিন তাং S গ্রা/বিন গ্রা/বিন গ্রা/

৬ ৭ ৮ ৯ ১০
বিন তাং/তাতা বিতা/বিতা তাগিন/তাতা বিতা/বিন গ্রা/

১১ ০
বিন-তাং S S

অষ্টভাগ

২৮ বাজা ১০ ভাগ ৪ কাক
চিহ্ন 1010010001

+ ৩ ২ ৩ ০ ৪ ৫ ৬ ০ ৭ ৮ ৯
১২৭ S/৫৬/৭৮৯১০/১১ ১২/১৩১৪/১৫১৬১৭১৮/১৯২০/২১২২/২৩২৪/

১০ ০

২৫২৬২৭২৮

= নীচনিবন্ধ =

গবঃ— সিনগবে }

+ ৩ ০ ৭ ৮ ৯ ১০
বিন S S সিনগবে/বিন থেই/বিন S S গ্রা/

৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০
তাং তাং/বিন/তাতা বিতা/তেহা S S সিনগবে/বিন বিতা/

৮ ৯ ১০
বিতা তেহা/বিতা তাং/তাং S S গ্রা

৩০

অমরিক (যতি)

১৪ মাত্ৰা ৪ তাল ৩ ফাক
চিহ্ন ১০০।

+ ০ ২ ০ ৩ ৪ ০

১২৩৪/ ৫৬৭৮/৯ ১০/১১ ১২ ১৩ ১৪

পরিঃ
গবগ

প্রপ্র) + ০ ২ ০ ৩ ৪
ডেতা বিন প্রপ্র ডেতা / বিন প্রপ্র ডেতা যিক/ তেন ত'১/ত'২

০
S S প্রপ্র

+ ০ ২ ০ ৩ ৪
যিতা ডেতা যিতা ডেতা/যিতা তামিন তাতা যিতা/তেন ত'১/ত'২

০
S S | প্রপ্র

—সুবর্কাক এহানোবে শাস্ত্রমতে “কলিক্রমঠ” বুলতারা

১০ মাত্ৰা ৩ তাল ১ ফাক
চিহ্ন ০১১

+ ০ ২ ৩ ০

১২/ ৩৪৫৬/৭৮ ৯ ১০

পরিঃ
গবগ

+ ০ ২ ৩ ০
বিন প্রপ্র/ বিন ডেতা ডেতা ডেতা/ খেই S S প্রপ্র

ডেতা = ৭ মাত্ৰা ৩ তাল

হুমকাব তিনতাল হানোব লগে মায়া কিত পুংললহান
ডোঙাল—

চিহ্ন ০০০

+ ১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০

১ ২ ৩ / ৪ ৫ / ৬ ৭

গবগ = + ১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০

ধেন তেন তা/তাতা বিতা/ বিতা বিতা

কুককণ

কাহুধেন

১। ডানচেন— একতাল আনাউবা—

৮ মাত্রা ১ তাল ১ ফাক চিহ্ন "s"

+ ০

১২৩৪৫৬৭৮

(গবগ)

×
ধিন খেতা ধিনগিন তেতা ত'১-তা-তা ধেনগ্রা।

২।

×
ধেধে-ধেন তেতা ত'১- তেন-তা ত'১ গিনগ্রা।

৩।

×
তৎতেন ধিন তৎধেন ধিন গ্রা ধিনতেন ধিন তৎতেন তা।

২। ডানচেন— একতাল আনাউবা।

১৬ মাত্রা ১ তাল ৩ ফাক চিহ্ন "x"

×

১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০ ১১ ১২ ১৩ ১৪ ১৫ ১৬

গবগ

গিনগ্রা

+
ধেন তা ধিন ধেন ত'১ধিন খেতা খেতা খেতা

০
তাগ্র গ্রতা গ্রগ্র তেতা ত'১ তাং দিং গিনগ্রা।

१ माघ २ चान 'चिह्न' 10

3258 / 039

বাক্যমেল বখাউতালে লম্বু : শ্রোতৃদাদিবিবাম :

(ବୃଦ୍ଧନା)

প্রকীর্ণিত : সত্ত্ব কোষ পৃ: ৫২৪

ਲਾਇਬਰੇਰੀ
੧੨੬

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$
 ଦେହନ S ଓ S/ ଦେହନ ଓ S

2
 ७१२ ५ ५ ५/ ५१२ ५१२ ५१२

যেঁকা "লস্টিয়াটহান লমইলে মওলীগ বাউদে বুলা
আহান দিরা বিলসিত মবল অকহানী"

বিলম্বিত
গবেষণা

দিন S দিন S/ বেই/বিত্ত তা

बिन स कार s/ s का s

× २

कॉ S डार S/द्वन का S

୩୦.୫ ଡାର୍ ୫/ସିଏ ମିନି ୧୫ ॥

মেতুঘাট | X ২
১নং | তেইন তা খিৎ তা/ তাং S S

X ২
তা S তা S / তাং S S ॥

মধোলয়ে | X ২
গরগ | তেন S তা S / খিৎ তা S

X ২
তাং S S S/S প্র ॥

খেইকরা | X ২
খেইন S তা S/তা খেইন S

X ২
তা S খেইন S তা তা S

X ২
খেইন S তা S / তা খেইন S

X ২
তা S খেইন S / খে খে S/খেই

X

এলাদে কবিরী বাজমেল এহান কাকবিরী নেনা যেবাকা
দ্রুতলয়ে আহিতর উহানাত, ৭ মাত্রার বাহিবে ৪ মাত্রালো চলিয়া
গিয়া লমইউইগা। যেমন দিতালেত্ব একতালে পরউইগা। “চতু-
বশ্রজাতি এক তাল”

দ্রুতলয়ে | X X
খোকবিরী নেনা | খিৎ খেই খিতা তাং/S খেই খিতা তাং

X

S থেই খিতা তাং / খেন খেন তাগিন এগ্র

বেলানি :

X

X

থেই থেই খিন থেই/তাতা খিতা খিন এগ্র

X

X

তেনা তাং S তাতা/ খিন খেই S খিন/

খেই

X

মেল এহান বেলানি পর্যন্ত বাজেদে মণ্ডলীগ থয়া বুলে বুলে
মেলহান খৌকবিয়া নেনা ।

দশ কোষ

৭ মাত্রা ৫ তাল

চিহ্ন ououu

X ২ ৩ ৪ ৫

১ ২/৩/৪৫/৬/৭

পরিং বা
গরগ

X

২

৩

৪

৫

তেস্তাং খিতা/তঁা/তেস্তাং খিতা/থেই/খিতা

X

২

৩

৪

৫

তেস্তাং খিতা/তঁা /তেস্তাং খিতা/তঁা/ গ্রগ্র ।

মনমজিল —

X

২

৩

৪

৫

খিন এগ্র / তাগিন / খেস্তা খিন / গিন / খিন

X

২

৩

৪

৫

এগ্র তাগিন / খেস্তা / তাগিন খেস্তা / তাগিন / খেস্তা

লাঞ্ছন— + ১ ২ ৩ ৪ ৫
 ধিনতেন Sতেন/তাখিত/তাতেন Sতেন/তাখতি/তাখিতা

+ ১ ২ ৩ ৪ ৫
 তাতেন Sতেন/তাখিতা/তাতেন Sতেন/তাগিনা খেস্তা

মুইকরণ— + ১ ২ ৩ ৪ ৫
 খেন তাতা/প্রাং তাং গিহাং/তাতা/প্রাং

x ১ ২ ৩ ৪ ৫
 তাং তাতা/প্রাং/তেন তা/তা/তাতা

x ১ ২ ৩ ৪ ৫
 তেন তা/তা/খেন তা/তা গিনাগ্র।

সোণার বরণ— + ১ ২ ৩ ৪ ৫
 সিনধেন তাতা/গিহা/তাং প্রতাং/খিতা/গিহা

+ ১ ২ ৩ ৪ ৫
 তেন তা/তা/তেস্তা তেস্তা/তাং/প্রাং

+ ১ ২ ৩ ৪ ৫
 তাতেন তাতা/খিতাং তাং প্রতাং/খিতা/গিহা

+ ১ ২ ৩ ৪ ৫
 তেন তা তা/তেস্তা তেস্তা/তাং/গিনগবে ।

ধব— x ১ ২ ৩ ৪ ৫
 খেন গিহা/তামিন/খেন খেন/গিহা / তামিন

x ১ ২ ৩ ৪ ৫
 খেন গিহা/তা/তা তাতা/খিতা /তাখিতা

+ ২ ৩ ৪ ৫
তাপ্র প্রতা/প্রপ্র তাপ্র প্রতাং, খিতা/তাগিন

তিন তালমেল--

মাত্রা ৮ তাল ৩
চিহ্ন lco

x ২ ৩
১ ২ ৩ ৪/৫ ৬/৭ ৮

গরগ--

x ২ ৩ x
ধেন তা খেন তা/তা খেন/তাখি তাতা খেন তা খেন তা,

২ ৩ ৪ + ২ ৩
তা খেন/তাখি তাতা/খেন তাতা s/s s/s প্রেপ্রে ॥

চাবীতাল আচৌবা | ১৪ মাত্রা ৪ তাল ৩ ফাক
মহাচতুস্তাল চিহ্ন ॥ol

+ ০ ২ ০ ৩ ৪ ০
১ ২ ৩ ৪/৫ ৬ ৭ ৮/৯ ১০/১১ ১২ ১৩ ১৪

গরগ -

০ ২ ০ ৩ ৪ ০
তাং s প্র প্র/তেন তা তা s খিৎ s/খিন s তেন তা

x ০ ২ ০ ৩
খিন তেস্তা তাগিন খেই/খিন তেস্তা তাগিন খেই/খিন প্রপ্র/

৪ ০ x ০ ২ ০
খিন তাং s প্রপ্র তা খেস্তা খেস্তা খেস্তা/তা খেস্তা খেস্তা খেস্তা/

৩ ৪ ০
তা প্রপ্র/তা তাং s প্রপ্র ।

কো.কিল প্রিয়তাল

৩৬ মাত্রা ৬ ভাল ১২ ফ'ক
চিহ্ন Isslis

X 0 2 0 0 0 0 0 0 0
 22 3 8 10 12 14 16 18 20 22 24 26 28 30 32 34 36 38 40

23 22 20 28/26 26 29 24/22 20 20 20 20 21 22

পারিঃ | x ০ ২ ০ ০ ০
গরগ | তাং ৪ হিং ৪৩/ধিন তাং ৪ তাতা ত'। বিন খেন গ্রুগ্র

৩ ০ ০ ০ ৪ ০
 দিন খিতা দিন খিতা দিন তেল তেন/তা তাঁ'৪ তেহা তাঁ তাঁ

[illegible]

নব চাবীডাল

১৪ মাত্রা ৪ ভোল ৩ ফাফ
চিহ্ন Hol

পাখিঃ | X ০ ০ ২ ০ ৩
গৰগ | খেতা তঁা খেতা তঁাগিন/খেতা তঁা খিনগ্র গ্রতাং গ্রোগ্রে

৪ ০
তাংখিং / তাংখ্রে থ্রেতাং গিন গিনগ্র

চতুৰ্বিংশতি প্রশ্নোত্তর

২৪ মাত্রা ৭ তাল ৫ কাক
চিহ্ন olollll

X ২ ০ ৩ ৪ ০ ৫ ০ ৬ ০
১২/৩ ৪ ৫ ৬/৭ ৮ ৯ ১০ ১১ ১২/১৩ ১৪ ১৫ ১৬/১৭ ১৮ ১৯ ২০/

৭ ০
২১ ২২ ২৩ ২৪ ॥

পাৰিং | X ২ ০ ৩ ৪
গৰগ | যিন যিতাং/যিন তঁ তেহা যিতাং/ যিন যিতা যিন যিন

তা S প্রগ্র, তা প্রগ্র তা প্রগ্র/তঁ যিত্রে যিতা তঁ তাং S S S

“যাত্রা কপক”

৭ মাত্রা ২ তাল ৩ ফাঁক

চিহ্ন ০।

X ২ ০ ০ ০
১ ২/৩ ৪ ৫ ৬ ৭

পাৰিং | X ২ ০ ০ ০
গৰগ | ধেন-তা বেহা, বেহা প্রগ্র ধেই যিন তে-নতা তেহাং যিৎ

“পঞ্চম মোহাবী”

৩০ মাত্রা ৫ তাল ৩ ফাঁক

৭ ৭
চিহ্ন ০ ০ S S S

X ২ ৩ ০ ৪ ০
১ ২ ৩/৪ ৫ ৬/৭ ৮ ৯ ১০ ১১ ১২ ১৩ ১৪/১৫ ১৬ ১৭ ১৮ ১৯ ২০ ২১ ২২/

৫ ০
২৩ ২৪ ২৫ ২৬ ২৭ ২৮ ২৯ ৩০/

পাৰিং | + ২ ৩ ০
গৰগ | ধেন তাং যিন /ধেন তাং যিন/ধেই S যিন S ধেই S যিন S/

৪ ০ ৫ ০
 তেন ৫ তেন ৩ তেন ৩ তেনা তেনা/ত তেনা তেনা তেনা তাখি

তাং খিৎ ৪
 — — — ।

“দফচৌতাল”

১২ মাত্রা ৪ তাল ২ ফাক
 চিহ্ন ১১০০

গজে ইকরা চৌতাল উহানে, এহানে মাত্রা তাল আপতা ।
 কিন্তু পুংললহান জোঙাল, এহান তাগুব ষ্টাইলহান ।

× ০ ২ ০ ৩ ৪
 ১ ২ ৩ ৪/৫ ৬ ৭ ৮/৯ ১০/১১ ১২

× ০ ২ ০ ৩ ৪
 ধে sধে তেইন তাং/s ধে তেইন তাং/তাতা খিতা/গিত্তা গিত্তা

একতাল চতুৰশ্রজাতি

৪ মাত্রা ১ তাল

লঘুৰে কশচ তুর্মা এশচতুৰ শ্রন্ত খৈবচ ।

যত্ৰৈক তাল : সন্তোক্তো ভবত প্ৰৈর্মনী যিভি : ॥

—ভবত বল্ললতা মঞ্জৰী ॥

মাত্রা ৪ হানোৰে “চতুৰশ্রজাতিৰ লঘু আহান অৰ উহানোৰ
 নাছা এলাউতা ভবত মুনিষে “একতাল” বুলিয়া নাংহান থমে ।
 উহানৰ চিহ্নহান “১” হান ।

এই কথা এহানোৰ মাতুংইলয়া হাবপাছি “একতাল” এহানোৰে
 আমাৰ ওঝাৰেল হাবিহানে আকতা অয়া লসিহান । এহানৰ মা ৬ মাত্রাৰ
 ছন্দ এগৰে আমাৰ ওঝাৰেলে তাল আকহান দিতাৰা বুলিয়া “একতাল”

হানৌ বুলতাৰা । চুমকাৰ একতালহান বুলানি এহানতে মাতানি হিনৰ, খানি আহান তোঙাল অমে উহানোৰ কা এহানোৰে শাস্ত্ৰ সঙ্গত অমা “তিশ্ৰজ্জাতি একতাল” বুলিয়া নাংহান থইলেতে তাল এহানোৰে হাৰপেইতে অসুবিধা নাইতয় ।

পয়লাকাৰ ৪ মাত্ৰাৰ চহুৰশা লঘু একতাল উহানোৰে ওঝাবেলে “তানচেপ” বুলতাৰা । বাৰ ৬ মাত্ৰাৰ হুন্দ এগৰে “মেলকুপ বুলিয়া মাত্ৰাৰা । তানচেপ এহানোৰ ভিতৰে ৬ মাত্ৰা ৮ মাত্ৰা ১৬ মাত্ৰাৰ হুন্দ উতাউ য়উকবানি নাকৰেব ।

বিশেষ চান্না—একাৰ সময় এহানাত কিতা পাৰা আগই মাত্ৰা ৪ গৰ হুন্দগড়ে “কাহাববা” বুলতাৰা উহানাত মাত্ৰা ৬ গৰ হুন্দগৰে “দাদাৰা” বুলতাৰা এহানতে তবলাৰ তালৰমা মুদলমানে থকাপি উৰ্দ্ধ ভাষাৰ নাংহান শাস্ত্ৰৰ নাংহান নাগই ।

মতিয়াৰ তাল এতাত আমীৰ খুশ্ৰু এগই হিন্দুৰ য়দগ উগ দেহিয়া উগৰে কাপিরা মূৰ ছুগ গৰেয়া হংকৰেছেতা । উহানোৰ কা আমাৰ কীৰ্তন এতাত উতা বানি নাকৰেব । এবং ঠৈ তালৰ নাং উতাউ আমি বারহাৰ নাকৰিয়া ।

প্রস্তাব প্ৰান:

প্রস্তাব প্ৰান বুলতাৰা এহান, কিতাপাৰা তাল আহানাত পুংলল দিগল কৰিয়া বাবানি উহান । এহান আমাৰ ওঝাবেলে আখৰ, অলকাৰ পুংলল, বোল এবং দিগল কৰানি বুলিয়া মাঝাৰা ।

গণিত শাস্ত্ৰৰ মাহুং ইলয়া উহানোৰ পুংলল উতা নিয়ম কানন গজ তলৰ পাৰে উতা নিয়ম পাৰা হংকৰেছি ।

খাতা— কিতাপাৰা তাল আহানোৰ ভিতৰে তোঙাল তোঙাল পুংলল বাবেইতে ৩/৪ খুৰ তাল বাগিয়া উহানোৰ ভিতৰে হুন্দ

তোড়াল তোড়াল কবিতা বাবেয়া সমগত পবানি উহানোবে “একতাৰ”
বুলতাৰা ।

আবৃতি- (বুলানি বা কোয়নী)-

কিতাপাৰা পুংল আহান সমগত বা তালৰ সুবগত অকবিতা
বাবেয়া গিয়া গজে ইকবা সম উগৰ বাব আনচিল কবিতা বাবেয়া
জানা উহানোবে “আবৃতি” আহান বুলতাৰা । এসাদে বিনুকম আনচিল
কবানি উহানোবে আবৃতি হুহান বুলতাৰা ।

এসাদে তিনথুকম আনচিল কবানি উহানবে আবৃতি তিনহান
বুলতাৰা । এসাদেমাখাং মাখাং কবে চলিয়া যান্না যাকবেব । এ নমুনাৰ
আবৃতি উহানোবে আমাৰ ওকাবেলে কোয়নী বা বুলানি বুলতাৰা ।

গজে ইকবা “চফুবলতাতি” একতাল ৪ মাত্ৰা এহানাত তোড়াল
তোড়াল হুন্দ তোড়াল তোড়াল তালৰ নমুনা এবং ফাক উতাৰ বিবৰণ
খানি তলে মাতিয়া আউবীয়া

নট পালাত ৪ মাত্ৰিক এহানোবে

“তানচেপ” হুন্দগলউ যাকবেব

+ 0
1 2 3 4
+ 0
S খিং অখি তাং ।

১ তাল ১ ফাক কবানি—

দিনতেন-তা তা-খেই বিনাখেই ।

X 0
S খিতা তা খেই

তাতেন এপ্রতেন তাতেন বিনতেন ।

X 0
খিন এপ্রা বিন তাং

গজৰ ৪ মাত্ৰিক উহানোবে

“একতাল” হুন্দগলউ যাকবেব

X 0
1 2 3 4
X
খিন তেন S তাং ।

১ তাল চাৰি মাত্ৰা—

X
খিতা খেইন তাগিন/তংখেন তাগিন

গজৰ ৪ মাত্ৰিক উহানোৰে

“চালি” একতাল ছন্দগউ য়াকবেৰ

১ তাল ১ ফাক কৰানি

X O
১ ২ ৩ ৪
X O
তঁথেন - খেন তাখে খেনতা

২। X O
তঁ - তা তা খেইনতা।

৩। X O
খিনতেন - তা খিৎতা খেইনতা

গজৰ ৪ মাত্ৰিক উহানোৰে

“ঝৰি এক তাল” ছন্দগউ য়াকবেৰ

1 2 3 4

১ তাল চাৰি মাত্ৰা— X X
খিতা তাখেই তাঁগিন তাখেই

X
গিতা তাখেই তাঁগিন তাখেই।

গজে ইকৰা “তিশ্ৰজাতি একতাল” ৬ মাত্ৰা এহানাত, তোঙাল ২ ছন্দ, তোঙাল ২ তালৰ নমুনা এবং ফাক উতাৰ বিবৰণ খানি তলেনে ইকৰিয়া কাটবীয়া।

নটপালাত ৩ মাত্ৰিক এহানোৰ

“মেলকুপ” ছন্দগলউ য়াকবেৰ

বিলম্বিত ছন্দগৰ মাজে

১ তাল ১ ফাক অৰ

X O
১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬
X O
খিন S তেন তা খিন খেই।

গজৰ ৬ মাত্ৰিক এহানোৰে

মেল কুপহান বুলিয়ার

ফুতগতি ছন্দগত নিলেগা

হুই তাল, ২ তাল অৰ

X ২
১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬
+ ২
খিন S তেন তা খিন খেই।

গজৰ ৬ মাত্ৰিক এহানোৰে	১
অন্য নমুনা আহানোৰ	১ ২ ৩
পুংলল্ আহান, ক্ৰেত	×
গতিত ২ তাল অৰ	মিত খেইন তাগিন
	×
	তাং খেইন তাগিন

গজৰ ইকৰা তানচেপ, মেলকুপ বা একতাল দুই তালৰ যাবী
এহান নট পালাত ব্যৱহাৰ অবহান। কিন্তু নৃত্য, নাছাব ক্ষেত্ৰে
এ মাত্ৰা এহানিৰ ভিতৰে তাল এবং নাং তোঙাল তোঙাল আয়া
আছে। উতা পিছেকাৰ নাছাব সংখ্যাত নিকালানি মনাছু ॥

কলাশ্ৰাণ : ডাকবাবানিৰ নমুনা ।

ফ্ৰবকা সপিনী কৃষ্ণা পদ্মিনী চ বিসজ্জিতা ।

বিক্সিপ্তাখ্যা পতাকাচ মাত্ৰা স্যাং পতিতা হষ্টমী ॥

- সংগীত বন্ধাক'ৰ

ডাক বাবানিৰ মস্তঙ নমুনা ৮ হান উতাৰ নাং অইলতাই, ফ্ৰবকা,
সপিনী, কৃষ্ণা, পদ্মিনী । বিসজ্জিতা, বিক্সিপ্তা, পতাকা, এবং পতিতা ।

ফ্ৰবকা— “স লছাতু ফ্ৰবা জেয়া ”

বৌহান নিকালেয়া বাবানি উহানোৰে “ফ্ৰবকা” বুলতায়।

সাপিনী— “সপিনী বাম গামিনী ”

বাসুৰী বাবাব আতহানলো ডাকগৰ মাৰোগত বাবানি উহানোৰে
“সপিনী ” বুলতাব।

কৃষ্ণা— “(চাপৰ) কৃষ্ণা দক্ষিণ ভোগিনী ”

বাতৰ বাবাব আত হানলো ডাকগৰ মানউহানাত বাবানি উহানোৰে
“কৃষ্ণা ” বুলতাব।

পদ্মিনী— “পদ্মিনী সাদ ধোগতা”

তলেদেত আতহান হেইকবিয়া ডাক বাবাণি উহানোবে “পদ্মিনী”
বুলতাৰা ।

বিসজ্জিতা— (হা বুলানি) “বিসজ্জিতা বহিবৰ্জিতা =

“হা” বুলানি বা আতহান তুলানি উহানোবে “বিসজ্জিতা”
বুলতাৰা ।

বিক্ৰিপ্তা— “বিক্ৰিপ্তা কুৰুনাথিকা”

আতহান কল্‌কবিয়া বাবাণি উহানোবে “বিক্ৰিপ্তা বুলানি ।

পতাকা “পতাকা তুৰ্জ্জ মাযিনী গজ্জেনে আতহান হেইকবিয়া
বাবাণি উহানোবে” পতাকা বুলতাৰা ।

পতিতা—“পতিতা কব পাতনাং” আতহান তলেদে বেলানি উহানোবে”
পতিতা বুলতাৰা ।

জাতি প্রাণ

চতুৰশ্ৰুত্বা ত্ৰাশ্ৰঃ খণ্ডো মিশ্ৰস্তথৈবচ ।

সঙ্কীৰ্ণঃ পঞ্চবিভক্তো জাতয়ঃ ক্রমশোবুধৈঃ ॥

—কুশ্বঃ

জালবজাত (৫) পাঁচহান উত্তাব নাং অইলতাই ।

চতুৰশ্ৰ, ত্ৰাশ্ৰ, খণ্ড, মিশ্ৰ, এবং সঙ্কীৰ্ণ ।

১। চতুৰশ্ৰ জাতি এহানোৰ ভিতৰে আবাক বৰ্ণ চাৰিহান নিকুলেহে
উত্তাব মাত্ৰাউ তঙাল, এ পাঁচহানোৰ নমুনা জাতিবৰ্ণ মাত্ৰা তলে
দিয়া যাউবীয়া ।

জাতি	বৰ্ণ	মাত্ৰা
চতুৰশ্ৰ	৪	৪
ত্ৰাশ্ৰ	৩	৩
খণ্ড	৫	৫
মিশ্ৰ	৭	৭
সঙ্কীৰ্ণ	৯	৯

গঞ্জে ইকরা জাতি চাৰিহানোৰ মাজে চতুৰশ্ৰই ব্ৰাহ্মণ, ত্ৰ্যশ্ৰই ক্ষত্ৰিয়, খণ্ডই বৈশ্য, মিশ্ৰই শূদ্ৰ। এহানোৰ মাজে জাতি চাৰিহানোৰ ভিতৰে কিতাপাৰা জাতি ছহানে তিলয়া অৰ উহানোৰে সঙ্কীৰ্ণ জাতি বুলানি থকৰ।

লয় পান :

বিশ্ৰান্তি যুক্তয়া কালে ক্ৰিয়য়া মান মিষাতে
ক্ৰিয়ানন্তৰ বিশ্ৰান্তিৰ্ভয় : সত্ৰিবিধো মত :
ঋতো মধ্য বিলম্বশ্চ ঋত : শীঘ্ৰতমো মত : ।
দ্বিগুনা দ্বিগুনো জ্যেয়ো তস্যায়থা বিলম্বিতৌ ॥

অচ্যুতৰায় (ভৰতকোষ)

তালৰ মাত্ৰা লেহেয়া নিভেগা ১, ২ বুলিয়া মাতিয়া জিভেগা ১, ২ বুলতে হাদিগত থাৰ সময় উহানোৰে “লয়” বুলতাৰা ।

—লয় তিন অকাৰ—

“বিলম্বিত” মধ্য” ঋত ।

বিলম্বিত— এহান নিয়াম তাপ্ত অকৰানি “লয়” উগৰে বিলম্বিত বুলিয়া মাতিয়া ।

যেমন— নটপালাৰ পয়লা ৰাজ মেলহান নিয়াম তাপ্ত অকৰিয়াৰ উহান পাৰাহান হাবপানি ।

মধ্য— এহান ৰাজমেল হানোৰ হম্বুক উগত যে লয়গ অৰ উহানোৰে মধ্যলয় বুলতাৰা ।

ঋত— এহান ৰাজমেলহান বেলতগা যে লয়গ অৰ উহানোৰে ঋতলয় বুলতাৰা ।

—মাত্ৰা—

এবাৰকা মাত্ৰাৰ কথা খানি যে, ঘড়ীগৰ লেকেণ্ড কাটাগৰ চং আহানোৰে তুৰা বা তাপনিৰ মাত্ৰা ইলয়া উহানোৰে মাত্ৰা বুলিয়া লয়ানি ।

যেমন— তুবা উহানাত সেকেণ্ড আহানে অব। তাঙ্গ উহানাত
সেকেণ্ড ছহানে মাত্ৰা আহান বুলিয়া লৱাসি

এ নমুনা এহানাত সেকেণ্ড তিনহানে মাত্ৰা আহান কৰানিয়
সাকৰেৰ উহান হাবপানি ।

উহানোৰকা মাত্ৰা বুলতে, তাঙ্গ অইলেউ তুবা অইলেউ মান্না
চাং আহানাত থনা উহান হাবপানি ।

কিতাপাৰা ছন্দ আগৰ মাতুং ইলয়া পুংলন্ নিকাল্লেউ মাতিয়াৰ
মাত্ৰা এহানোৰ ভিতৰে থনা থকৰ এবং এহানোৰ বাহিৰে থানা
নাকৰেৰ ।

তাল শাস্ত্ৰৰ মাতুং ইলয়া লঘু গুৰুৰ চিহ্ন নাং এবং মাত্ৰাৰ
সংখ্যা তলে দেখুৱানী অইল ।

নাং	চিহ্ন	মাত্ৰা
অমু—	u	১
দ্রুত—	o	২
লবিবাম—	9	৩
লঘু—	1	৪
লবিবাম—	9	৫
গুৰু—	S	৬
দ্রুত—	9	৭
	S	৮

এহ প্রাণ

সমোহ তীতোহ নাগচুচ গ্রহস্তালে ত্ৰিধা মতঃ ।

গীতাদি সমকালন্ত সমপানিঃ সমগ্রহঃ ॥

সোহব পানিবতীতঃ স্যা দ্যো গীতা দ্যো প্রবর্ততে ।

অনাগতঃ শ্রাক্ প্রবৃত্তঃ স এবো পৰি পানিকঃ ॥

কিতা পাৰা তাল আহান অকবানি উহানোৰে “এহ” বুলতাবা এহৰ নমুনা কাইদা তিনহান আসে, উহানিৰ নাং অসেতাই সম, অতীত, অনাগত, । এহানাত কিতাপাৰা জ্ঞানি পণ্ডিত গিৰিগিথানীয়ে “বিষম” বুলিয়া আৰাক এহ আগ আসে বুলতাবা, উগলো চাৰিগ এহ অব

“সম— এলাহানে তালহানে ডাকগৰ বোহানে আকতা অয়া সময় আক্হানাত অকবানি উহানোৰে “সম” বুলতাবা । উহানোৰে আমি “তালৰ মূৰগ” বুলিয়াব ।

“সম এগৰে শাস্ত্ৰকাৰ আৰতায়উ তোঙাল নাং হুহান আকতাউ খসি-উহানতে “সমপানি—আৰাক নাং আহান “তাল” ।

বাত্তেদে বাস্তেদে

ওঝাবেলে কিতাপাৰা তাল আহান চুম্ না চুম্ চেইতাবা-সময় উহানাত নীজে-বাত্তেদে বাস্তেদে তাল দিয়া দিয়া চেইতাবা । বাস্তেদে বুলিয়াব উহান গজে ইকবা “সম” উগ নাইলে আমি তালৰ মূৰগ বুলিয়াব । তালৰ মূৰগত অকবিয়া বাস্তেদে বাস্তেদে এসান্নে কবিয়া তালহান বেলতেগা “সম গত” লইনা কবলেতে উহান বাস্তেদে পৰতই । বাস্তেদে খেই লউ উহানোৰে চুম্লে বুলানি থক নাইতয় ।

অতীত

এলাহানে আগে অয়া, পীছে ভালহান দেনা উহানোবে “অতীত”
বুলিয়া মাত্ভাৰা।

উহানাত আৰতাউ নাং হুহান আসে।

নাংহানি অইলতায় “অবপানি” আৰাক

নাংআহান অইলতায় “বিভাল”

উহানোবে আমি মাতিয়াবতা, খালিহানাত মানে আতহান হৈ করতে
লনা বুলিয়া মাতিয়াব।

“অনাগাত —

আগে ভালহান দিয়া পীছে এলাহান লনা

উহানোবে “অনাগাত” বুলতাৰা।

উহানোৰ আৰাক নাং আহান আসে

নাংহান অইলতায় “অনুগত” বুলতাৰা।

উহানোবে আমি মাতিয়াবতা ভালহান বেলেয়া

মানে ভালহান দিয়া পীছে লনা বুলিয়াব।

অতীত বাৰ অনাগাত এদ্বিয়-হানোৰ হাদিত

কথা খানি মাতানি আদে। যে, এলাহানে

আগে অনা, পীছে ভালহান দেনা।

বাৰ আগে ভালহান দেনা, এলাহানে

পীছে অনা। এ তাহা দ্বিয়-হা-নোবহাদিত

ধাৰ আঠই-পা-লম্বৰ উহানোবে “বিষম”

বুলিয়াউ মাত্ভাৰা। বিষম এহানোৰ আৰাক

নাংআহান আসে উহানোৰ নাং “প্ৰতিভাল”

বুলিয়াউ মাত্ভাৰা—।

মেল ১২ হান

এবাক নট পালাব রাজ মেল ১২ হানোর য়ারী এহান
তাল, হন্দ, মাত্রা সহভাগ কবিয়া ইকবিয়া জাউবীগ।

= প্রথম রাজ মেলহান =

(৭ মাত্রা ২ তাল)

লক্ষি ঘাট :

(খিং গিন প্র)

⁺ ধেইন	S	তা	S /	^২ তেইন	তা	S
⁺ তাং	S	S	S /	^২ খিং	গিন	প্র
⁺ পেইন	S	তা	S /	^২ তেইন	তা	S
তাং	S	S	S /	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S /	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S /	তেইন	তা	S
থেই	S	খিন	S /	S	গিন	প্র
থেই	S	খিন	S /	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S /	S	S	S
খিং	S	S	S /	প্র	প্র	প্র
প্র	প্র	প্র	প্র /	প্র	গিন	প্র
থেই	S	S	S /	S	গিন	প্র

বার ২

২ নং আলকরা—

+			২			
ধেইন	S	তঁা	S /	তেইন	তা	S
+			২			
তাং	S	S	S /	খিৎ	গিন	গ্র
ধেইন	S	তা	S /	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S /	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S /	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S /	তেইন	তা	S
থেই	S	ধিন	S /	S	গিন	গ্র
থেই	S	ধিন	S /	তেইন	তা	S
+			২			
তাং	S	ধিন	S /	থে	তঁা	S
ধিন	S	থে	S /	তা	ধিন	S
তেইন	S	তঁা	S /	খিৎ	তা	S
ধেইন	S	তঁা	S /	খিৎ	গিন	গ্র

বার ২

৩ নং আলকরা—

+						
ধেইন	S	তঁা	S /	তেইন	তা	S
X						
তাং	S	S	S /	খিৎ	গিন	গ্র

বার ২

+					২		
খেইন	S	তা	S	/	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S	/	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S	/	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S	/	তেইন	তা	S
খেই	S	ধিন	S	/	S	গিন	গ্র
খেই	S	ধিন	S	/	তেইন	তা	S
তাং	S	S	S	/	S	S	S

বিলম্বিত গবগ
খিৎ গিন গ্র

+					২		
ধিন	S	ধিন	S	/	খেই	খিৎ	তা
ধিন	S	তাং	S	/	S	তা	S
তা	S	তাং	S	/	খেন	তা	S
তা	S	তাং	S	/	খিৎ	গিন	গ্র
+					২		
ধিন	S	ধিন	S	/	খেই	খিৎ	তা
ধিন	S	তাং	S	/	S	তা	S
তা	S	তাং	S	/	খেন	তা	S
তাগিনাং	S	S	S	/	S	গ্র	গ্র

বার ২

ସେତୁ ଷାଟ—

+					୨					
ତେ	ଇନ	ତା	ବିଂ	ତା	/	ତାଂ	ଷ	ଷ		
+					୨					
ତା	ଷ	ତା	ଷ	/	ତାଂ	ଷ	ଷ			
+					୨					
ତେ	ଇନ	ତା	ବିଂ	ତା	/	ତାଂ	ଷ	ଷ		
ତା	ଷ	ଷ	ଷ	/	ତେ	ଇନ	ତା	ଷ		
ତେ	ଇନ	ଷ	ଧେ	ଇନ	ଷ	/	ତା	ଧେ	ଇନ	ଷ
ତା	ଷ	ଧେ	ଇନ	ଷ	/	ତା	ଞ୍ଚା	ଷ		
ଞ୍ଚାଂ	ଷ	ଷ	ଷ	/	ଷ	ଷ	ଷ			
ତା	ଗିନ	ଷ	ଷ	ଷ	/	ଞ୍ଚା	ଞ୍ଚା	ଞ୍ଚା		
ଞ୍ଚା	ଞ୍ଚା	ଞ୍ଚା	ଞ୍ଚା	/	ଞ୍ଚା	ଗିନ	ଞ୍ଚା			
ଧେ	ଇ	ଷ	ଷ	ଷ	/	ଷ	ଧେ	ଧେ		

ବାବ ୨

୨ ନଂ ଆଳୁକା—

+		୨			
ତେ	ଇନ	ତା	ବିଂ	ତା	/ ତାଂ ଷ ଷ
ତା	ଷ	ତା	ଷ	/ ତାଂ ଷ ଷ	
+		୨			
ତେ	ଇନ	ତା	ବିଂ	ତା	/ ତାଂ ଷ ଷ

ବାବ ୨

ত	১	১	১	/	তেইন	তা	১
—	—	—	—	—	—	—	—
তেইন	১	তাং	১	/	গিন	গিন	১
—	—	—	—	—	—	—	—
তাং	১	১	১	/	১	গিন	এ
—	—	—	—	—	—	—	—
ঘিৎ	১	এ	গ্র	/	তেইন	তা	১
—	—	—	—	—	—	—	—
পেই	১	ধিন	১	/	ধেৎ	তা	১
—	—	—	—	—	—	—	—
ধিন	১	ধে	১	/	তা	গিন	১
—	—	—	—	—	—	—	—
তাং	১	১	১	/	১	গ্রে	গ্রে
—	—	—	—	—	—	—	—

৩ নং আলকরা—

+	২
তেইন	তা
—	—
তা	১
—	—
১	১
—	—
১	১
—	—
১	১
—	—

বার ২

+	২
তেইন	তা
—	—
তা	১
—	—
১	১
—	—
১	১
—	—
১	১
—	—

+	২
ধে	১
—	—
তা	১
—	—
১	১
—	—
১	১
—	—
১	১
—	—

বার ২

ধে	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তা	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তা	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তা	S	প্র	প্র	/	ধেইন	তা	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তেন	S	তা	S	/	তেন	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তা	S	খিৎ	S	/	S	গিন	প্র
—	—	—	—	—	—	—	—
ধেই	S	S	S	/	তেনাৎ	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
S	S	তেনাৎ	S	/	তেনাৎ	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
S	S	তা	S	/	তেইন	তা	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তেন	S	তা	S	/	তেইন	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তা	S	S	S	/	S	প্র	প্র
—	—	—	—	—	—	—	—
তেইন	S	তা	S	/	খিৎ	তা	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তাৎ	S	S	S	/	S	প্র	প্র
—	—	—	—	—	—	—	—
তেইন	S	তা	S		তেইন	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তা	S	S	S	/	S	প্র	প্র
—	—	—	—	—	—	—	—
তেইন	S	তা	S	/	তেইন	S	S
—	—	—	—	—	—	—	—
তা	S	S	S	/	S	প্র	প্র
—	—	—	—	—	—	—	—

ভেইন	S	তা	S	/	খিং	তা	S
তাং	S	S	S	/	S	গিন	এ
ধে	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
তা	S	S	S	/	S	গিন	এ
ধে	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
তা	S	S	S	/	S	গিন	এ
ধে	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
তা	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
তা	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
খিন	S	তা	S	/	ধেই	S	S
ধে	S	ধে	S	/	ধেইন	S	S
তা	S	S	S	/	S	এ	এ

মেলৰ গৰগ :

ভেইন	S	তা	S	/	খিং	তা	S	বাৰ ২
তাং	S	S	S	/	S	এ	এ	

গজেনে ইকবিয়া গেলুগা প্রথম নট পালাৰ বাজমেল এহান
লখিঘাট হানাত অকবিয়া সেতু ঘাটহান পেয়া অজাবেলৰ নিয়ম

নীতি এবং আলকৰা কায়দা এহান ইকবিয়া থয়াদিলু । এহান আমাৰ সমাজৰ নীতিহান, এমাদে ৰাজমেল ১২ হানাতউ এ নিয়মলো অয়া যান। থকইতয়। কিন্তু তালহান আকতা অইলেউ পুংললহান মানে লম্বি ঘাট সেতু ঘাট এবং মেলবগৰ উতা প্ৰত্যেক হানাত তোঙাল তোঙাল অয়া জিতইগা তা। এ ৰাজমেল ১২ হানোৰ লম্বি ঘাট সেতু ঘাট এবং মেলব গৰৰ য়াৰী এহান তালেদে সংক্ষেপ কৰে ইকবিয়া জাউৰীগা । কিন্তু অকৰাৰিৰ সম্ এগ কতহান ৰাজ মেলে আগা পিন্ধ অয়া জিতয়গা উহান মাত্ৰা এবং তালৰ চিহ্ন দিয়া থয়াদিলু উতা চোৰা কৰে চেয়া নিলেগা চুময়া জিতয়গা । ৰাজমেল এহান “মাত্ৰা ৭ হান” বাৰ তাল ২ হান এতাৰ চিহ্ন হান গজেদে দিয়া গেছুগা—তবুও তলেউ দিয়া জিতৌগা । “সমগ” বুলিয়াৰ উহান যে কোন সংখ্যা আহান লেহেয়া জিতেগা ১ বুলিয়াৰ উহান । যেমন তালে ২ বাতেদে ৰাজেদে লয়গ ঠিক কৰিয়া যান। সম্ এগ সব সময় বাতেদে পৰতয় গহে

ছয়াৰ এগই পাগাহান চিন কৰিয়া ৰাজমেল এহান কৰতানৰ মাৰল হানলো যেবাৰ বাতেদে ৰাজেদে নঙে নঙে ফিবাম্ হানলো জাং তুলে তুলে বাবেয়া জিতাইগা সময় উহান চেয়া সম্ গত ঢাক কৰতানৰ বাৰিহান বেলানি । নাইলেতে নিয়াম অঙ্গুবিধা অয়তয় । যে সাদেউ সম্ এগৰ য়াৰী এহান চিনানি লাগ্তয় ।

—দ্বিতীয় ৰাজ মেলৰ য়াৰী হান তাল মাত্ৰা ছন্দ আকতা অইলেউ পুংলল হান খানি তোঙাল— ।

লম্বিঘাট :

(খিং গিন এ)	+				২		
	খেইন	s	তা	s	/	থা	থা s
	+						
	থাং	s	s	s	/	খিং গিন এ	

বাৰ ২

ধেইন	S	ত	S /	প্রা	প্রা	S
প্রাং	S	S	S /	প্রা	প্রা	S
প্রাং	S	S	S /	প্রা	প্রা	S
প্রাং	S	S	S /	প্রা	প্রা	S
প্রাং	S	ধিন	S /	S	গিন	প্র
ধেই	S	ধিন	S /	S	প্রা	প্রা / প্রাং

X

সেইকথাট—

ধিন ঙ বি না / তাং ঙ ঙ
তা ঙ তা ঙ / তাং গিন ঙ

$\frac{+}{\text{ধিন}}$ S $\frac{-}{\text{ষি}}$ $\frac{-}{\text{না}}$ / $\frac{২}{\text{তাং}}$ S S
 $\frac{-}{\text{তা}}$ S S S / $\frac{-}{\text{ভেইন}}$ $\frac{-}{\text{তা}}$ S
 $\frac{-}{\text{ভেইন}}$ S $\frac{-}{\text{খেইন}}$ S / $\frac{-}{\text{তা}}$ $\frac{-}{\text{খেইন}}$ S
 $\frac{-}{\text{তা}}$ S $\frac{-}{\text{খেইন}}$ S / $\frac{-}{\text{তা}}$ $\frac{-}{\text{খা}}$ S $\frac{-}{\text{খাং}}$

X

সেইজন্য
স্বাধীনতা

+
ধেন \$ ধেন \$ / \$^2\$ প্র প্র
তেইন \$ তা \$ / তা বি তা

= তৃতীয় বাজমেলের য্যাবীহান তাল মাত্রা হ্রস্ব অক্ষত। আইলেউ পুংলন হান ভোঙাল এবং তালহানোর পিছে অকরানী ।

লম্বিঘাট—

+							
S	S	খেই	S/	খে	খে	S	বার ২
খেইন	S	তা	S/	S	S	S	
+							
S	S	খেই	S/	খে	খে	S	
খেইন	S	তা	S/	খে	খে	S	
খেইন	S	তা	S/	খে	খে	S	
খেইন	S	তা	S/	S	গিন	গ্র	
খেইন	S	তা	S/	তা	খেইন	S	
তা	S	খেইন	S/	খে	খে	S	খেই
							X

মেতুঘাট -

(গিন গ্র)

+							
ঘিন	S	তা	S/	তাং	S	S	বার ২
খিং	S	S	S/	S	গিন	গ্র	
X							
ঘিন	S	তা	S/	তাং	S	S	
খিং	S	তা	S/	তাং	S	S	
খিং	S	তাং	S/	গিন	গিন	গিন	
খে	S	খে	S/	গিন	তা	S	তাং
							X

মেলৰ গৰগ— $\begin{matrix} + \\ (তাং) s \end{matrix}$ $\begin{matrix} ২ \\ থিং s \end{matrix}$ / $\begin{matrix} + \\ গিন না s \end{matrix}$ / $\begin{matrix} ২ \\ তেন তা s \end{matrix}$ / $\begin{matrix} + \\ তা থ থ \end{matrix}$ /

$\begin{matrix} + \\ - \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ তেইন তা তাং s \end{matrix}$ / $\begin{matrix} ২ \\ থিং গি হা/তেইন s \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ তা s \end{matrix}$, $\begin{matrix} ২ \\ তা থ থ \end{matrix}$ /

$\begin{matrix} h & h & h & h/h & h & h/ & h & h & h & h/h & h & h & h \end{matrix}$

$\begin{matrix} h & h & h & h/h & h & h/ & তেন তা তাং s \end{matrix}$

$\begin{matrix} h & h & h/h & h & h & h & h \end{matrix}$

$\begin{matrix} h & h & h/তেইন s \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ তা s \end{matrix}$, $\begin{matrix} ২ \\ তা থ থ \end{matrix}$ /

$\begin{matrix} + \\ থে থে থেইন s \end{matrix}$ / $\begin{matrix} ২ \\ তা গিন থ/থে থে থেইন s \end{matrix}$ / $\begin{matrix} + \\ তা গিন থ \end{matrix}$

$\begin{matrix} থে থে থেইন s \end{matrix}$ / $\begin{matrix} ২ \\ তা থে থে/s \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ তা থে থে/s \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ গিন তা \end{matrix}$

$\begin{matrix} থেই s \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ গিন তা/তাং থিং গিন তা তেন s \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ তা/তা থ থ \end{matrix}$

(গৰ্জৰ মেলৰ গৰ এগ বাৰে ২ আলকৰানি)

= চতুৰ্থ বাৰ মেলৰ য়াৰী হান ।

তাল মাত্ৰা ছন্দ আকৃতা অইলেউ পুংলল হান তোড়াল এবং তালহানোৰ মুৰগত অকৰানী ।

লম্বিঘাট— $\begin{matrix} + \\ তা s \end{matrix}$ $\begin{matrix} ২ \\ থিং তা/তাং s \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ s \end{matrix}$

$\begin{matrix} x \\ তা s \end{matrix}$ $\begin{matrix} ২ \\ তা s/তেইন s \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ s \end{matrix}$

৩ বাৰ

তা s খিৎ তা / তাং s s

তা s তা s / খেই s s

খিন s খেই s / খিন s s

তা s গিন গ্রা / খেই s s

h h h h / h h h

তা s খিৎ তা / তাং s s

তা s s s / তা s s

তাপিনাং s s s / s s s তাপিনাং

<u>সেতুঘাট</u>	<u>গিন</u>	<u>গ্র)</u>	x			x			বাব ২		
			<u>খিন</u>	s	<u>খিন</u>	s	/	<u>খেই</u>		s	s
			x			x					
			<u>খিন</u>	s	s	s	/	s		<u>গিন</u>	<u>গ্র</u>
			<u>খিন</u>	s	<u>খিন</u>	s	/	<u>খেই</u>		s	s
			<u>খিন</u>	s	<u>খেই</u>	s	/	<u>খি</u>		<u>না</u>	s
			<u>খেই</u>	s	<u>খিন</u>	s	/	<u>গি-ম</u>	<u>গ্র</u>	s	
			<u>খিন</u>	s	<u>খেই</u>	s	/	<u>গি</u>	<u>না</u>	s	<u>তাং</u>

মেলব গবগ - $\overset{+}{\text{ধেইন}} \text{ S } \overset{১}{\text{খিং তা}} / \overset{১}{\text{তা}} \text{ S } \overset{X}{\text{খিং}} / \overset{X}{\text{তাতাঁ}} \text{ S } \overset{২}{\text{ধেন/তাং}} \text{ গ্র গ্র}$

$\overset{X}{\text{তাং}} \text{ S } \overset{১}{\text{খিং তা}} / \overset{২}{\text{তাঁ}} \text{ S } \overset{২}{\text{খিং/তা}} \text{ তাঁ S } \overset{২}{\text{ধেন/তাং}} \text{ গ্র গ্র}$

= পঞ্চম বাজমেলব য়াৰী হান—

তালমাত্রা ছন্দ অক্ৰান্তা অইলোউ পুংলল তৌতাল সমগত লনা।

লক্ষিষাট— গ্র গ্র) $\overset{X}{\text{তাঁ}} \text{ S } \overset{১}{\text{তেইন}} \text{ S } / \overset{২}{\text{তা}} \text{ তাঁ S}$
 $\overset{X}{\text{খিং}} \text{ S } \text{ S } \text{ S } / \overset{২}{\text{S}} \text{ গ্র গ্র}$ বার ২

$\overset{X}{\text{তা}} \text{ S } \overset{১}{\text{তেইন}} \text{ S } / \overset{২}{\text{তা}} \text{ তা S}$
 $\overset{১}{\text{খিং}} \text{ S } \overset{১}{\text{তেইন}} \text{ S } / \overset{২}{\text{তা}} \text{ তাঁ S}$
 $\overset{১}{\text{তা}} \text{ S } \overset{১}{\text{তেইন}} \text{ S } / \overset{২}{\text{তা}} \text{ তাঁ S}$
 $\overset{১}{\text{খিং}} \text{ S } \overset{১}{\text{তেইন}} \text{ S } / \overset{২}{\text{তা}} \text{ তাঁ S}$
 $\overset{১}{\text{খিং}} \text{ S } \text{ S } \text{ S } / \overset{২}{\text{তাং}} \text{ S } \text{ S}$
 $\overset{১}{\text{তাপিনাং}} \text{ S } \text{ S } \text{ S } / \text{ S } \text{ S } \text{ S } \overset{X}{\text{তাপিনাং}}$

সেতুখাট— গ্র গ্র) $\overset{X}{\text{তেইন}} \text{ S } \overset{১}{\text{তাঁ}} \text{ S } / \overset{২}{\text{পিন}} \text{ তা S}$
 $\overset{১}{\text{তাং}} \text{ S } \text{ S } \text{ S } / \text{ S } \text{ গ্র গ্র}$ বার ২

⁺
ঘিন S তেইন S / ^২ তা তাঁ S

ঘিন S ঙ্গ ঙ্গ / তাং গিন S

তা S তেইন S / তা তাঁ S

ঘিন S ঙ্গ ঙ্গ / তাং গিন S

তাং
X

মেলব গবগ— ^X খেই S S S / ^২ খিং তা S

^X তাঁ S S S / খে খে S

তাং S S S / খিং তা S

তেইন S S S / খে খে S

—ষষ্ঠ বাজমেলব য়াবীহান।

তালমাত্রা ছন্দ আক্‌তা আইলেউ পুংলল হান তোঙাল এবং সমগত্‌ অকবাণী।

লছিঘাট— ^X তেইন S ঙ্গ ঙ্গ / ^২ তাং S S
খেই S S S / S S S

^X গিন S তা S / ^২ খেই S S

গিন S তা S / তেইন S S

তাং S S S / S ঙ্গ ঙ্গ

৩ বাব

$$\begin{array}{r}
 \text{ধিন } S \text{ খেই } S / \text{ ধিন } \text{তাং } S \\
 \hline
 \text{তাং } S \quad S \quad S / \quad S \quad S \quad S \\
 \hline
 \text{তাগিনাং } S \quad S \quad S / \quad S \quad S \quad S \quad \text{তাগিনাং} \\
 \hline
 \times
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 \text{সেতুঘাট — প্র প্র) } \begin{array}{r}
 \begin{array}{r}
 \text{তাং } S \quad \text{খিং } S / \text{ তাং } S \quad S \\
 \hline
 \text{খিং } S \quad S \quad S / \quad S \quad \text{প্র } \text{প্র} \\
 \hline
 \text{তাং } S \quad \text{খিং } S / \text{ তাং } S \quad S \\
 \hline
 \text{খিং } S \quad \text{তাং } S / \quad \text{খিক } \text{খিক } S \\
 \hline
 \text{তাং } S \quad \text{খিং } S / \text{ তাং } S \quad S \\
 \hline
 \text{খিং } S \quad \text{খেই } S / \text{ তাঁ } \text{গিন } S \quad \text{তাং} \\
 \hline
 \times
 \end{array}
 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \\ \\ \\ \\ \\ \\ \\ \end{array} \right. \begin{array}{l} \\ \\ \text{বার ২} \\ \\ \\ \\ \\ \end{array}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 \text{মেজর গরগ — } \begin{array}{r}
 \begin{array}{r}
 S \quad S \quad \text{খেইম } S / \text{ তা } \text{তাঁ } S \\
 \hline
 \text{খিং } S \quad \text{তা } S / \text{ তাং } S \quad S
 \end{array}
 \end{array}
 \end{array}$$

= সপ্তম রাজমেজর স্যারীহান ।

তালমাত্রা ছন্দ আকৃতি আইলেউ পুংলল হান .তাঁওল সমগর অকরাণী ।

$$\begin{array}{r}
 \text{লম্বিঘাট — প্র প্র) } \begin{array}{r}
 \begin{array}{r}
 \text{তাং } S \quad \text{তাং } S / \text{ ঘেন } S \quad S \\
 \hline
 \text{তাঁ } S \quad S \quad S / \quad S \quad \text{প্র } \text{প্র} \\
 \hline
 \end{array}
 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \\ \\ \text{২ বার} \end{array} \right.
 \end{array}$$

+
তাং S তাং S / ২ খেন S S

তাং S তাং S / খেন S S

তাং S তাং S / খিন S S

তাং S S S / S গিন গ্র

খিন S S S / খেই S S

খিন S S S / তাং S S

তাং S S S / S S S

ভাগিনাং S S S / S S S ।

ভাগিনাং

x

সেতুঘাট- গিন গ্র) +
গিন S তেইন S / ২ তা তাঁ S

x
খিং S S S / ২ S গিন-ন গ্র

বার ২

+
খিন S খেন S / তাঁ খেন S

তাঁ S খেন S / গিন-ন গ্র S

খিন S খেন S / তাঁ খেন S

তাঁ S খেন S / তাং তা S

তাং

x

মেলৰ গৰগ— গিন গ্ৰ) ⁺ধেইন s s s, ^২তা তাঁ s/^xখিং তা .^২তেইন s, তা তাঁ s

h h h h/ h h h

h ' h h h/ তাং গ্ৰ গ্ৰ

তেইন s s s তা তাঁ s / খিং তা তেইন s / তা তাঁ s

h h h h / h h h

h h h h / তাং গ্ৰ গ্ৰ

= অষ্টম ৰাজমেলৰ য়াৰৌহান .

তাল মাত্ৰা ছন্দ আকতা অইলেউ পুংললহান তোঙাল - চিহ্নহান
মতে অকৰাণী।

লম্বিঘটি— গ্ৰ গ্ৰ)

⁺খিং s s s / ^২তাং s s
ধেন s s s / s গ্ৰ গ্ৰ

বাৰ ২

^xখিং s s s / ^২তাং s s
ধেন s s s / s s s
খিং s s s / তাং s s
ধিন s তাং s / ধিন গি-ন গ্ৰ
ধিন s s s / খেই s s

ধিন S S S , তাং S S

ভাগিনাং S S S / S S S তাগিনাং

X

সেঁচুঘাট—গি ন গ্র)

+
ধিন S থেই S / ধি না S

তাং S S S / S গি-ন গ্র

২ বার

+
ধিন S থেই S / ধি-না S

থেই S ধিন S / S গি-ন গ্র

ধিন S থেই S / S গি-ন গ্র

ধিন S থেই S / ধিন তা S তাং

X

মেলৰ গৰগ-গ্র থ)তেইন S তা S/ তাঁ S S / থিং S S S / S গ্র গ্র/

h h h h/ h h h / h h h h /তাং গ্র গ্র/

=নবম্, বাজমেলৰ য়াৰীহান ।

তাল মাত্ৰা ছন্দ আক্ৰতা অইলেউ পুংলল তোলল ।

লছিঘাট—গ্র গ্র)

+
তাং S তাং S / তাং S S

তাং S S S / S গ্র গ্র

৩ বার

+
ধিন S থেই S / ধিন থেই S

ধিন s s s / s গি-ন এ

গিন s তাং s / s গি-ন এ

গিন s তাং s / তাং s s

তাং s s s / তাং s s

তাপিনাং s s s / s s s তাপিনাং

x

—সেতুঘাট—গি-ন এ) $\begin{array}{c} + \\ \text{গিন s তাং s/তাঙা তা তা} \\ \text{তাং s s s/ s গি-ন এ} \end{array}$ $\left| \begin{array}{c} \text{বার ২} \end{array} \right.$

$\begin{array}{c} + \\ \text{গিন s তাং s / s গি-ন এ} \end{array}$

h h h h / h h h

h h h h / তাঙা তা তা

তাং s গিন s / তাং তা s

খেইন s খেইন s / তা খেইন s

তা s খেইন s / তা গ্রা s , গ্রাং

x

মেলবগবগ— $\begin{array}{c} + \\ \text{গিন s তা s/খেইন s তা / তা খেইন s s / তা তা s/} \end{array}$

খিং s s s / h h h / h h h h / h h h /

= দশম রাজমেলের য্যাবীহান।

তালমাগ্রা চন্দ্র আকৃতা আইলেউ পুংলল তোড়াল

লম্বিঘাট—গি ন গ্র)	+			২		
	ধেইন	s	তা	s	/	তাজা তা ডা
	তাং	s	s	s	/	s গি-ন গ্র

বার ২

+			২		
ধেইন	s	তা	s	/	তাজা তা ডা

তাং	s	s	s	/	তাজা তা ডা
-----	---	---	---	---	------------

তাং	s	s	s	/	তাজা তা ডা
-----	---	---	---	---	------------

তাং	s	s	s	/	s গি ন গ্র
-----	---	---	---	---	------------

ধেই	s	ধিন	s	/	s গি-ন গ্র
-----	---	-----	---	---	------------

ধেই	s	ধিন	s	/	তাজা তা ডা
-----	---	-----	---	---	------------

তাং

x

সেতুঘাট—গ্র গ্র)	+			২		
	তেইন	s	ধিন	s	/	তা s s
	ধিন	s	s	s	/	তাং s s
	তাং	s	s	s	/	s s s
	তাং	s	s	s	/	s গ্র গ্র

বার ২

ধিন s তা s / ধিন s s / তাং s তা s / তাং s s

h h h h / h h h / তাং s ধিন s , তাং তা s

তেইন S থেইন S / তা থেই S / তা S থেই S / তা থা S থাং

X

মেরু বগবগ- গিন S ত্রে থো / তাং S S / থিং S তা S ' তেইন S S

ধিন S থেই S / থিং তা S / তাঁ S S S / S S S

থেইন S তা S , থেইন S S তা S থ থ তাঁ S S

থেইন S S S / থিং তা S / তাঁ S S S ' S S S

থেইন S তা S / থেইন S তা / তাঁ S S S / S গিন-ন গ্র/

— একাদশ বাজ মেলের য়াবী হান ।

তাল মাত্রা চন্দ্র আকৃতা অইনেউ পুংলল, তোঙাল ।

নস্থিবাট— গিন-ন গ্র) ধিন S ধিন S / থেই S S

ধিন S S S / S গিন গ্র

বার ২

+
ধিন S ধিন S / থেই S S

h h h h / h h h

h h h h / h h h

ধিন S S S / তাং S S

h h h h / h h h

তাগিনাং S S S / S S S । তাগিনাং

X

সেতুঘাট -

+
তাং S গ্র গ্র / তাং থিং S
- - - - -
তাং S গ্র থ / তাং S S
- - - - -

বাব ২

+
গি S না S / গি না S
- - - - -
থিং S তা S / তা গিন S
- - - - -
ধেন S তা S / ধেন S S
- - - - -
থিং S তা S / তা গিন S
- - - - -
ধেন S তা S / ধেন S S
- - - - -
h h h h / h h h
- - - - -
ধেন S S S / থিং তা S
- - - - -
তাং S ধেন S / থিং তা S ।
- - - - -

মেলনগৰগ

ধিন S S S / থিং তা S / ধিন S তাং S / থেই S S /
- - - - -
তাং h h h / h h h / h h h h / h h h
- - - - -

= দ্বাদশ বাজমেলৰ য়াবী হান

তাল মাত্ৰা ছন্দ আকৃতা অষ্টলেউ পুংলন্ তোঙ'ল

লহিঘাট - গি-ন গ্র)

ধিন S থেই S / ধি না S
- - - - -
তাং S S S / S গি-ন গ্র
- - - - -

বাব ২

+
ধিন s রেই s / ২
ধি না s

h h h h / h h h
- - - - -

h h h h / h গা h
- - - - -

তাং s s s / ধি স্থা s
- - - - -

ধিন s থেই s / h h h
- - - - -

h h h h / h h h
- - - - -

তাং s s s / তাং s s
- - - - -

তাগিনাং s s s / s s s । তাগিনাং
x

সেতুঘাট -

+
ধিং s তেইন s / ২
তা তাঁ s

ধিং s তা s / তাং s s
- - - - -

ধিং s তা s / তাং s s
- - - - -

h h h h / h h h
- - - - -

গিন s গিন s / তেইন তাঁ s
- - - - -

গি s না s / তেইন তাঁ s
- - - - -

বাধ ২

তেন S খেন S / তা খেন S

তা S খেন S / তা খা S । খাঃ

x

মেসৰ গৰগ — খেন S তা S / খেন তা S খিং S তা S / তেন তা S

খিং S তা S / তেন তা S / খিং S তা S / খেই খিন S

থ থ তেন S / খিন S S / তাং S খিন S / খেই খিন S

h h h h / h h h / h h h h / তাং S S ।

গজেন্দে ইকৰিয়া গেলুগা ৰাজমেল ১২ হানোৰ য়াৰীহান, য়ানে বিচাৰহান। ভাল মাত্ৰা ছন্দ আকৃতা অইলেউ পুংলল, তোঙাল তোঙাল তয়া গেছেগা। নট পালাৰ প্ৰথম ৰাজ মেল উহান,ত— লম্বি ঘাটেই অকৰিয়া বিলম্বিত গৰগ, এবং সেতুঘাট, খেইকৰা, মেলৰ গৰগ, সহ কি নমুনা, কি কায়দালো, লয়, ছন্দ, ভাল, মিলেয়া প্ৰত্যেক পুংলল হানোৰ মাত্ৰাৰ বিচাৰ এবং সম, ফাক, শাস্ত্ৰৰ মতে ইকৰিয়া গেলুগা।

বাৰ্কি ১১ হান ৰাজমেল উতাত লম্বিঘাট হানোৰ প্ৰথম ভাগ উহান বাৰ সেতুঘাট হানোৰ প্ৰথম ভাগ উহান। বাৰ ৰাজ মেল হানোৰ গৰগ দিয়াদেছু।

এসাদে সংক্ষেপে ইকৰেছু এহান, যে, প্ৰথম ৰাজমেলৰ নমুনা হানোৰ আলকৰা, নিয়ম নীতি কায়দা উতাঃ বাৰ্কি ১১ হান ৰাজ মেলউ বাৰানী লাগতয় তাহে

আশা কৰুৰী ৰাজ মেলৰ য়াৰী এহান নট পালাৰ ভাঙৰ অঙ্গ আগ বুলিয়া অজাৰেলে লিংখাত কৰিয়া গেছি গাতা। আমি উহানোৰে হোবাকৰে হাজেয়া সমাজৰ পৰম পৰা বিত্তি নীতি মাংনা

কৰিয়া থয়া জানা এহান আমাৰ কৰ্তব্যহান বুলিয়া মিনিং কব্বী ।
 = ক্ৰমেলৰ = নিয়ম নীতিৰ সংক্ষেপে য়াবী খানি ।

যথা — ক্ৰমেল ৪ প্ৰকাৰ

- ১ — মহা ক্ৰমেল
- ২ — গোৰ ক্ৰমেল
- ৩ — নিত্যাই ক্ৰমেল
- ৪ — লাইবেংবা ক্ৰমেল

১— প্ৰত্যেক ক্ৰমেলে ১৪ হান সঞ্চাৰ বাৰানি, কিন্তু উতা নিয়ম বন্ধ অৰ্থাত এ ১৪ হান সঞ্চাৰ এতা ক্ৰমান্বয়ে, আহানোৰ পৰে আহান নিয়ম বন্ধ অয়া বাবেয়া নেনা থকব এ সঞ্চাৰ এতা শ্ৰাদ্ধ কীৰ্তনে বাৰানি থক্‌নেই

২— গজে ইকৰা ১-২-৩ হান ক্ৰমেলে ১৪ গ কৰে মৃদঙ্গ বাৰানি জীচৈতন্য ভাগবতে লিখা আছে পুৰিতে বথ যাত্ৰাৰ সময় ৭ হান সম্প্ৰদায়ে ভাগ কৰেছি। প্ৰত্যেক হানাত ২ গ কৰে জুৰা জুৰা অয়া মৃদঙ্গ নিয়া, মহা অভয়ে কীৰ্তন কৰেছিল। তা ভাবে আত্মহাৰা অয়া নৃত্য কৰেছিল। এবং ভক্ত হাবি হানো আত্ম ভোলা অয়া নৃত্যে যোগ দেখিলা।

৩ . লাইবেংবা — ক্ৰমেলৰ কথা খানি

এই ক্ৰমেল এহানোৰে দেবী ক্ৰমেল হানো বুলিয়া আমাৰ অজাৰেলে যাত্ৰাৰা—

এ ক্ৰমেল এহান দুৰ্গা পূজাৰ উপলক্ষে বাবেই তাৰাহান । এহানাত মৃদঙ্গৰ সংখ্যা বা হিসাব নেই ।

১ জুৰা মৃদঙ্গ এহানত ১০০, জুৰা পৰ্য্যন্ত থাকেব ।

৪—নিজাই ক্রমেল এহান ছাড়া অন্য ৩ হান ক্রমেল ম'দলৰ
“নটবাগ” এগলো আবহ কৰানি থকৰ ।

৫— নিজাই ক্রমেল এহানোৰ ভিতৰে নিয়াম গুৰু ভজন :
আসে । কাৰণ হান অটলতায় “নটবাগ” এগৰ পৰিবৰ্তে
“জয়ভাট” বুলিয়া আবহ কৰানি অৰ ।

— গজে ইকৰা ১-২-৩ হান ক্রমেল টতা ৰাজা মহাবাজাৰ
শ্রদ্ধ উপলক্ষে বাৰানি অইত । উহানোৰ মাজেউ কোন কোন
সংজন বা জ্ঞানী গুনি ধনি মানে অবস্থাবান মানুহ সম্বল মতে
তানুঅট শ্রদ্ধ উপলক্ষে গ'জ ইকৰা ৩ হান ক্রমেলৰ ভিতৰে যে
কোন আহান ক্রমেল শ্রদ্ধে বাৰানি যাকবেৰ । অৰ্থাত এ ক্রমেল
এতালো কৰলে নিয়াম থৰচা অৰ বুলিয়া সাধাৰণ মানুহ পক্ষে
এহান সম্বল অন্য নু'ৰাবেৰ । ক্রমেল ৪ হানোৰ প্ৰত্যেকহান সঞ্চাৰ
প্ৰভু অৰ্থাত প্ৰত্যেকহান সঞ্চাৰ তাৰ প্ৰভুৰ ক্রমেলৰ অকৰাণিত অৰ ।
গজে ৪ হান ক্রমেলৰ যাবীহান সংক্ষেপে চুৰকাং কৰে মাতিয়া
গেলুগা ॥

=এলাৰ বাগৰ যাবীহান ।

৪ হান ক্রমেল এতাৰ মাজে ৬ হান এলাৰ বাগ আসে ।
উত্তাত যে কোন আহানলো অকৰানি যাকবেৰ ।

৬ হান বাগৰ নাং

বথা— ১ — শ্রীবাগ ।
২ — বসন্ত ।
৩ — ভৈৰব ।
৪ — পঞ্চম ।
৫ — মেঘমল্লাৰ ।
— নট নাৰায়ণ ।

গজে ইকৰা বাগ ৬ হানোৰ মা প্ৰত্যেকহানাত এটান জীয়াসে।

যথা—শ্ৰীবাগেৰ - (ক) মালবশী (খ) ত্ৰিবেমী (গ) গোৰী (ঘ) কেদাৰী

(ঙ) মধু মাধবী (চ) পাহাড়ী।

বসন্তেৰ (ক) দেশ (খ) দেবগিৰি (গ) বৰাগী (ঘ) তোৰী

(ঙ) ললিত (চ) হিন্দুল

—ভৈৰবেৰ = (ক) ভৈৰবী (খ) বজ্জলী (গ) সৈন্ধবী (ঘ) বামকিবী

(ঙ) হুজ্জবী (চ) হুণকাৰী।

—পঞ্চমেৰ - (ক) বিভাস (খ) ভূশালী (গ) কৰ্ণট (ঘ) বড়িহিংসকা

(ঙ) মালব (চ) পট মঞ্জুৰী।

—মেঘমল্লাৰ - (ক) মল্লাৰী (খ) সুৰট (গ) মাৰেৰী (ঘ) নাটিকা

(ঙ) গান্ধাৰ (চ) হৰ শৃঙ্গাৰ।

—মটুনাৰায়ন (ক) কামোদ (খ) কল্যান (গ) আভীৰী (ঘ) নাটিকা

(ঙ) সাবঙ্গ (চ) হাথীৰ।

ফ্ৰেমেলৰ সৃষ্টি কোন ৰাজ্যৰ আমলে অছিল

১ মহাফ্ৰেমেল ভাগ্য চন্দ্ৰ

২ গোঁৰফ্ৰেমেল — নংসিংহ

৩ নিত্যাঈ ফ্ৰেমেল — মহাৰাজতল

৪ ল'ইবেংবা ফ্ৰেমেল — অখাম অজা গোপাল, য়োম্‌নাম
অজা য়হ্নাথে।

প্ৰাচীন ৬৭ হান মেল আছিল উত্তৰ য়োম্‌নাম অজা
য়হ্নাথে ১২ হান মেল হংকিয়া গেছেগা। ১৮২৬ খৃষ্টাব্দে চন্দ্ৰ
কৃতি মহাৰাজ্যৰ সময়।

ঐমেল ১২ হান উত্তৰ ভিত্তবেত্ৰ নৃত্যোৰ নাছাৰ উৎপত্তি অচৌৰা
ভজি পাৰেঙৰ ১ নং বোল উহান ৰাজ মেলহান, উহানোৰে ভূষণ
বুলিয়া মাছাৰ।

থুক্কা পাবেং হানোৰ ১ নং বোল উহান মহাক্কেমেলৰ ৰাজমেলহান ।
 থুক্কা পাবেঙৰ — ধিন থেইন থ্রথ তা থেই পুংলল্ উহান

মূথা ১২ হান মেলৰ ৫ নং বোলহান ।
 = থ্রথ তাংখিতা তাঘিন থেই ।

এহান পুকুৰ ৰাজমেলৰ অলঙ্কাৰ হান ।
 = থিংথ্রথ তেন-তা তাখিত থেই ।

এহান ১২ হান ৰাজ মেলৰ ১০ নং বোলহান ।
 — গোষ্ঠ ভঙ্গিৰ ৬ নং ঘাট উহান নিত্যাই ধমেনৰ
 ৬ নং সকাৰ হান / তাতা গিনথ্রে ধিনধিন তাতাখিতা ধিন ।

“ভঙ্গি ৫ হানোৰ উৎপত্তি” ।

— আচৌবা ভঙ্গি ঙাঙবাম্ অঝা স্বৰূপানন্দ ।

মহাৰাজ ভাগ্য চন্দ্ৰেৰ সময় ।

— লামাবুন্দাবন পাবেং | মহাবায় তঝা ঠৈকফা, চন্দ্ৰহাস
 ও থুক্কা পাবেং | ৰাজকুমাৰ ও ঠাণ্ডাৰাণী সাবী ।

— গোষ্ঠ ভঙ্গিও | ভঝা সেনা শমইবাং ।
 গোষ্ঠ বৃন্দাবন | মহাৰাজা গম্বীৰ সিংহৰ সময় ।

গজে ইকৰিয়া গেছুগা ৬৪ হান মেল উহান তঝা যত্ননাথে
 ১২ হান মেল কৰিয়া গেছেগা, উসাদে

বলৰাম দাসৰ পদাবলীত ৮ হান নাটীকা বস আসে ।

মোট ৮ হান বসৰ মাছে, আকৈই হানাত ৮ হান ৮
 হানকৰে ভাগ আসে, স্মৃতবাং সৰ্ব্ব মোট ৬৪ বসেৰ বিকাশ

“৬৪ বস” অইনতাই—

- (ক) অভিষাবিকা— (১) জ্যোৎস্নাভিষাবিকা (২) তামশাভিষাবিকা
(৩) বর্ষাভিষাবিকা (৪) দিবাভিষাবিকা
(৫) কুজ্জটিকাভিষাবিকা (৬) তীর্থযাত্রাভিষাবিকা
(৭) উন্নতাভিষাবিকা (৮) অসমঞ্জসভিষাবিকা।
- (খ) বাসব শব্দা (১) মোহিনী (২) জাগ্রতিকা (৩) বোধিতা
(৪) মধ্যোক্তিকা (৫) স্মৃতিকা (৬) চকিতা
(৭) সুবসা (৮) উদ্দেশা।
- (গ) উৎকর্ষিতা— (১) দুর্মতি (২) বিকলা (৩) স্তব্ধ (৪) অচেতনা
(৫) সুখ্যোৎকর্ষিতা (৬) মুগ্ধা (৭) মুখরা
(৮) নির্বন্ধা।
- (ঘ) বিশ্রলকা (১) বিকলা (২) প্রেমমত্তা (৩) ক্লেশা (৪) বিনিতা
(৫) নির্দিয়া (৬) প্রথবা (৭) দূত্যাদবা (৮) ভীত্বা।
- (ঙ) ধতিতা— (১) নিন্দা (২) ক্রোধা (৩) ভয়ানকা
(৪) প্রগলভা (৫) মধ্যা (৬) মুগ্ধা (৭) কল্পিতা
(৮) সন্তুপ্তা।
- (চ) কলহাস্তবিতা— (১) আগ্রহা (২) মুগ্ধা (৩) ধীবা (৪) অধীবা
(৫) কুপিতা (৬) সমা (৭) মৃদুলা (৮) বিধুবা।
- (ছ) প্রোষিতভর্তৃকা (১) ভাবি (২) ভবন (৩) ভূত (৪) দশ দশা
(৫) হৃতসংবাদ (৬) বিলাপা (৭) লখ্যুক্তিকা
(৮) ভাবোন্মাদা।
- (জ) বাধীনভর্তৃকা (১) কোপনা (২) মানিনী (৩) মুগ্ধা (৪) মধ্যা
(৫) স্মৃতিকা (৬) মোহনামা (৭) অনুকূলা
(৮) অভিযুক্তা।

সঙ্গে মাতিয়া গেছগা। ধুমেল চাৰিহানোৰ লগে আৰাক্ হুহান
ধুমেল আসে। উহানি আমাৰ কৰ্ম এবং আৰু কীৰ্তনে প্ৰচলন নেই।
কিন্তু প্ৰচলন অ সেতাই, মহাৰাস বসন্তৰাস এসাদে যে কোন
ৰাস জাতীয় লীলাৰ আগে আমাৰ নট পালাৰ নীতি এহানলো
অকৰিয়া নিতাৰাণা চাক ৭ জুৰালো। উহানোৰে আমি মাতিয়াবতা।

“চৌদ্দ মাদল”

চৌদ্দ মাদলৰ বিশিষ্টহান অইলভায় ডাক চৌদ্দগল, মানে সাতজোৰা
ডাকুলা অনা। উহানোৰে চৌদ্দমাদল বুলতারা। উহানোৰ মূল
উদ্যোহান অইল, তায় কুমেই চানা। ডাকুলাৰ ফাংনা অনা।
উহানো যেপিত হেপিত অনা নোৱাৰেব, কাৰণ নিয়াম খৰচা
লাগেৰ কাম হান।

—আৰাক্ আহানোৰ নাংহান অইলভায়,

“বংদেশ ধুমেল”

এ ধুমেল এহান আমাৰ পূৰ্ব পূৰ্বে মণিপুৰে য়েবাক বংদেশ
পালাৰ প্ৰচলন অছিল সময় উহানাত হয়ত এহান আছিল।
বৰ্তমানে এহানোৰ প্ৰচলন নাদে হিয়াৰ।

通

通

通

通

通

通

通

通

通

通

“আমাৰ সংস্কৃতি ঢাক, এলা, নাছা
 ভাবিগদে কোঅৰে এইগা গিবকৰ বিনয়
 তালজানৰ ফল “মুদঙ্গ – মঞ্জুৰী”
 লেবিক এহানাত এইগা গিবকৰ আমাৰ
 নটপালা কীৰ্ত্তনে পুৰুলিত ঢাক এলাৰ
 তালৰ পৰম্পৰা বজাৰ থকা বিশেষ
 বিচাৰলো শাস্ত্ৰীয় তালৰ যোগসূত্ৰ
 স্থাপন কৰেছে।

এ লেবিক এহানাত নটপালা
 বজাৰুমি ওজনীয় বৈষ্ণৱশাস্ত্ৰ বাক্য
 নৰ্ত্তন শাস্ত্ৰৰ অপূৰ্ণ সংমিশ্ৰণৰ
 সংস্কৃতিৰ মিলন জীৰ্ণ ধূমেলৰ ইংগিত
 মেল বাবোতানৰ লগে অনানন্ত তাল
 যেতা লুপ্ত অনাৰ পথগত উত্তাৰে
 লিপিবদ্ধ কৰিছা শাস্ত্ৰীয় বাণীয়া দিয়া
 আমাৰ সংস্কৃতি কলা – কৃষ্টিৰ অমূল্য
 সম্পদ বজা কৰানিত্ত বিষ্ণুপিছা
 মনিপুৰীৰ পয়গাৰ লেবিক “মুদঙ্গ –
 মঞ্জুৰী” আমাৰ উঠে আঁহিতাৰা
 ঢাকলা, ঠালালপা লোহাৰ বাসগাৰী
 স্ৰোধাৰী গিৰিগিধানীৰে সংস্কৃতিৰ
 মিঙাল যোগেইউ এহানাত সন্দেহ
 নেই।”

—শ্ৰী উদয় চান্দ সিংহ